

**# ÖRGÜT SUÇLARINDAN MAHKÛM OLAN ÖĞRENCİLERİN
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMUNDAN ÇIKARILMASININ
CEZALARIN İNFAZININ AMACI VE EĞİTİM HAKKI
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

*(THE EVALUATION OF EXPULSION OF CONVICTED STUDENTS OF
ORGANIZED CRIME FROM HIGHER EDUCATION INSTITUTION WITHIN CONTEXT
OF THE PURPOSE OF PUNISHMENT AND RIGHT TO EDUCATION)*

Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal Topçu *
Arş. Gör. Neslihan Can **

ÖZ

Günümüz ceza ve infaz hukukunda cezanın amacının failin ıslahı ve topluma yeniden kazandırılması olduğu, üzerinde mutabakata varılmış bir kabuldür. Failin ıslahı sürecinde de eğitim kilit bir rol oynamaktadır ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, infaz kurumunda bulunan hükümlülerin bir hak olarak eğitimden nasıl yararlanabileceğini düzenlemiştir. Ancak söz konusu eğitim düzeyi yükseköğretim olduğunda, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun disiplin hükümleri uyarınca örgüt suçlarından mahkûm olan öğrencilerin yükseköğretim kurumlarından kayıtları silinmektedir. Bu durum da örgüt suçlusu hükümlülerin yükseköğrenim hakkından kategorik olarak yoksun kalmalarına sebebiyet vermektedir. Bu çalışma kapsamında cezanın amaçları gözetilerek eğitimin hükümlü için önemine değinilecek ve örgüt suçlarından mahkûm olan öğrencilerin yükseköğretim kurumundan çıkarılmasının cezanın infazı ile ulaşılmak istenen amaçla bağdaşp bağdaşmayacağı ele alınacaktır. Ardından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları çerçevesinde örgüt suçlusu olan hükümlülerin yükseköğrenim hakkının bulunup bulunmadığı değerlendirilecektir.

[#] Eserin Dergimize geliş tarihi: 07.12.2021. İlk hakem raporu tarihi: 20.12.2021. İkinci hakem raporu tarihi: 05.01.2022. Onaylanma Tarihi: 11.01.2022.

* Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı. Yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0001-7075-8763.

** Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0002-6990-8274.

Esere Atf Şekli: Namık Kemal Topçu, Neslihan Can, “Örgüt Suçlarından Mahkum Olan Öğrencilerin Yükseköğretim Kurumundan Çıkarılmasının Cezanın İnfaz Amacı ve Eğitim Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi”, YÜHFD, C.XIX, 2022/1, s.283-342.

Anahtar Kelimeler: Eğitim hakkı, yükseköğrenim hakkı, örgüt suçlusu, cezanın amacı, yükseköğretim kurumundan çıkarılma cezası, AİHS P1-2

ABSTRACT

It is agreed upon in criminal law and execution law that the purpose of the punishment is to rehabilitate and resocialization of the convicted. Education plays key role during the process of execution of crimes and the Code on the Execution of Penalties and Security Measures numbered 5275 regulated how inmates enjoy right to education. However when it comes to higher education degree, the provisions of Code of Higher Education numbered 2547 on disciplinary measures stipulate that the students who convict of organized crime are expelled from higher education institutions. This categorically results in convicted persons of organized crime being deprived of higher education. Within the scope of this study, the prominence of education for the convicted will be mentioned by considering the purposes of the punishment and it will be discussed whether the expulsion from higher education institutions is compatible with these purposes. Then it will be evaluated considering the case law of the European Court of Human Rights, whether the convicted persons who are organized criminals have the right to higher education or not.

Keywords: *Right to education, right to higher education, perpetrator of organized crime, the purpose of punishment, expulsion from higher education institution, ECHR P1-2*

GİRİŞ

4.11.1981 tarihinde kabul edilen 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun “Öğrencilerin disiplin işleri” başlıklı 54. maddesinde; yükseköğretim öğrencilerinin disiplin cezası gerektiren fiillerine, verilecek disiplin cezalarına, bu fiillerin soruşturulmasında ve cezaların tatbikinde takip edilecek usule ilişkin bir düzenlemeye yer verilmiştir. Aynı Kanunun “Yönetmelikler” başlıklı 65. maddesinde, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle düzenlenecek hususlar sayılmış olup; bunlardan birisi de öğrencilerin disiplin işlemlerine ilişkindir. Bu maddeye dayalı olarak çıkarılan Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinde¹, yükseköğretim kurumları öğrencilerine verilecek disiplin cezaları ile soruşturma usul ve esasları düzenlenmiştir.²

¹ Bundan sonra “Disiplin Yönetmeliği” olarak anılacaktır. Mezkûr yönetmelik 18.8.2012 tarihli ve 28388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin 1. YÜHFD Cilt: XIX Sayı:1 (2022)

Bu bağlamda; 2547 sayılı Kanun m. 54/1-a'da yer alan düzenlemeye göre “Yükseköğretim kurumları içinde veya dışında yükseköğretim öğrenciliği sıfatına, onur ve şerefine aykırı harekette bulunan, öğrenme ve öğretme hürriyetini, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kısıtlayan, kurumların sükun, huzur ve çalışma düzenini bozan, boykot, işgal ve engelleme gibi eylemlere katılan, bunları teşvik ve tahrik eden, yükseköğretim mensuplarının şeref ve haysiyetine veya şahıslarına tecavüz eden veya saygı dışı davranışlarda bulunan ve anarşik veya ideolojik olaylara katılan veya bu olayları tahrik ve teşvik eden öğrencilere; eylem başka bir suçu oluştursa bile ayrıca uyarma, kınama, bir haftadan bir aya kadar veya bir veya iki yarıyıl için kurumdan uzaklaştırma veya yükseköğretim kurumundan çıkarma cezaları verilir.”

Disiplin Yönetmeliğinde de “Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezasını gerektiren disiplin suçları” başlıklı 9/1-a maddesinde, “Mahkeme kararıyla kesinleşmiş olmak kaydıyla, suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, böyle bir örgütü yönetmek veya bu amaçla kurulan örgüte üye olmak, üye olmamakla birlikte örgüt adına faaliyette bulunmak veya yardım etmek” yükseköğretim kurumundan çıkarma cezasını gerektiren fiiller arasında sayılmıştır³.

Bu çalışma kapsamında, Disiplin Yönetmeliğinde sayılan örgüt suçlarından mahkûm olanlar hakkında uygulanan yükseköğretim kurumundan çıkarma cezasının, cezanın infazı ile ulaşılmak istenen amaç ve eğitim hakkının gerekleri ile bağdaşıp bağdaşmadığı ele alınacaktır.

ve 2. maddelerinde yönetmeliğin amacı ve dayanağına yer verilmiş; 3. maddesinde disiplin cezaları tanımlanmış, 4-11. maddelerinde disiplin suçu oluşturacak eylemler ve bunlara verilecek cezalar düzenlenmiş; 12 ve devamı maddelerinde ise disiplin soruşturmasının yürütülmesinde ve cezaların tatbikinde takip edilecek usule ilişkin bir düzenlemelere yer verilmiştir. Söz konusu usul hükümlerine ilişkin açıklamalar için bkz. İbrahim Pınar/ Öner Çalışkan, **Açıklamalı İctihatlı Disiplin Suç ve Cezaları Disiplin Soruşturması**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2013, s. 787 vd.

² 2547 sayılı Kanununun 65. maddesine dayalı olarak öğrencilerle ilgili çıkarılan ilk yönetmelik ise esasen 13.1.1985 tarih ve 18634 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği”dir. Bu yönetmelik, 18.8.2012 tarihli ve 28388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Yönetmelik ile yürürlükten kaldırılmıştır.

³ Mülga Yönetmeliğin 10/1-e maddesinde “Kanun dışı kuruluşlara üye olmak, bu kuruluşlar adına faaliyet yapmak veya yardımda bulunmak”; 10/1-g maddesinde de “Devletin şahsiyetine karşı işlenen cürümler sebebiyle cezalandırılmış olmak”, yükseköğretim kurumundan çıkarma cezasını gerektiren fiiller arasında sayılmıştı.

I. 2547 SAYILI KANUN M. 54 VE DİSİPLİN YÖNETMELİĞİ M. 9/1-A'DAKİ DÜZENLEMELERE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

A. Cezanın Tanımı ve Hukuki Niteliği

Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası, Disiplin Yönetmeliğinin 9. maddesinde sayılan fiilleri öğrenci iken işlemiş öğrencinin, ilişkisinin kesildiği yükseköğretim kurumuna bir daha alınmamak üzere öğrencilikten çıkarılması anlamına gelir⁴. Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası bir ceza hukuku yaptırımı olmayıp örneğin Türk Ceza Kanunu (TCK) m. 53'te bir güvenlik tedbiri olarak düzenlenmiş olan “*belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma*” niteliğinde de değildir. Söz konusu yaptırım, idare hukuku kapsamında⁵ bir “disiplin cezası” niteliğindedir.

Disiplin sözcüğü; “*Kişilerin içinde yaşadıkları topluluğun genel düşünce ve davranışlarına uymalarını sağlamak amacıyla alınan önlemlerin bütünü*”⁶ olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım ışığında o topluluğun varlık amacına uygun bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilmesi bakımından kurum

⁴ Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası Disiplin Yönetmeliğinin 3/1-f maddesinde “*Öğrenciye, bir daha çıkarıldığı yükseköğretim kurumuna alınmamak üzere öğrencilikten çıkarıldığının yazı ile bildirilmesi*” şeklinde tanımlanmıştır. Çıkarma cezası, mülga Yönetmeliğin 5/1-e maddesinde ise “*Öğrenciye, bir daha yükseköğretim kurumlarından herhangi birine alınmamak üzere öğrencilikten çıkarıldığının yazı ile bildirilmesi*” şeklinde tanımlanmıştır. Nitekim 2547 sayılı Kanun m. 54/1-g'deki düzenlemesinde de “*Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilen öğrenciler, bir daha herhangi başka bir yükseköğretim kurumuna alınamazlar*” şeklinde hüküm bulunmaktaydı. Ancak bu düzenlemenin eğitim hakkını imkânsız hale getirmesi AYM'nin iptal kararına konu olmuştur. Bkz. AYM, E. 2009/59, K. 2011/69, 28.4.2011.

⁵ İdare hukukunun bir alt dalı olarak kabul edilen disiplin hukuku, bir kurum, kuruluş veya örgütlenmenin iç veya çalışma düzeninin sağlanmasını, bu düzenin, sağlanması amacına matuf kurallar bütünü, bu kurallara uyulmaması hâlinde alınabilecek önlem veya yaptırımları, bu önlem veya yaptırımların tesis edilme ve yürütülme usûllerini ve bunlara karşı başvurulabilecek hukuk yollarını inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Ramazan Yıldırım, **Açıklamalı ve Kaynakçalı İdare Hukuku Kavramları Sözlüğü**, Mimoza Yayınları, Konya, 2006, s. 23; Tahir Muratoğlu, “Yargısal Faaliyetler Bağlamında Tesis Edilen Disiplin Yaptırımları ve Bu Yaptırımların Hukuka Uygunluğu”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 19, S. 30-31, 2014, s. 80.

⁶ (çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr>, 11.11.2021. “*Disiplin, bir grup insanın beraber, ısrarlı ve ortak bir amaç için gayret gösterme yeteneği olarak da tanımlanabilir.*”, (Bkz. Esin Örcü, “Disiplin Cezaları 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu Sistemi”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C. 32, S. 2-4, İstanbul, 1967, s. 784). Disiplin kavramını tanımlı ve bu kavrama ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. Tayfun Akgüner, **Personel Yönetimi**, İstanbul, Der Yayınları, 1992, s. 95 vd; Nuri Tortop, “Disiplin, Disiplin Suç ve Cezaları”, **TİD**, C.16, Eylül 1983, s.89 vd.

düzenini bozucu nitelikte kabul edip disiplin yaptırımıyla karşıladığı kurallar disiplin suçları, söz konusu suçların işlenmesi halinde uygulanacak yaptırımlar da disiplin cezası olarak tanımlanabilir⁷. Disiplin yaptırımlarının amacı ise kurum düzenini korumak ve yürütülen hizmetin düzgün bir şekilde işlenmesini sağlamaktır. Bu bağlamda yükseköğretim kurumunun idari düzenini korumak ve yürütülen hizmetin düzgün işlenmesini sağlamak amacıyla⁸, yükseköğretim kurumu yönetimlerince bu kurumdan hizmet alanlar, yani öğrenciler hakkında disiplin cezaları uygulanmakta olup; yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası da bu cezalardan birisidir.

B. Cezanın Uygulanma Koşulları

Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezasının verilebilmesi için kişinin, öğrencilik sıfatını kazandıktan sonra yani öğrenciyken suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, böyle bir örgütü yönetmek veya bu amaçla kurulan örgüte üye olmak, üye olmamakla birlikte örgüt adına faaliyette bulunmak veya yardım etmek fiillerinden birini işlediğinin mahkeme kararıyla kesinleşmiş olması gerekir.

Öğrencilere disiplin cezası verilmesinin amacı, yükseköğretim aşamasındaki disipline aykırı davranışların cezalandırılmasıdır. 2547 sayılı Kanun m. 54/1-a'da yer alan düzenlemedeki “*anarşik veya ideolojik olaylara katılan veya bu olayları tahrik ve teşvik eden öğrencilere...*” şeklindeki ifadeden de anlaşılacağı üzere, disiplin yaptırımı gerektiren fiillerin, öğrenci iken işlenmiş olması gerekir⁹. Aynı bentte geçen

⁷ “Disiplin suçu, kamu hizmeti düzenini bozan eylemdir.”, (Turhan Tufan Yüce, “Ceza Hukuku İlkelerinin Disiplin Ceza Hukukunda Geçerliği Sorunu ve Danıştay Kararlarının Bu Açıdan Tahlili”, *Danıştay Dergisi*, S. 88, 1994, s. 5). Disiplin suçu ve cezasına ilişkin sair tanımlamalar için bkz. Bahattin Duman, *Yükseköğretim Ceza Ve Disiplin Soruşturması*, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 18; Celal Işıklar, *Kamu Disiplin Yaptırımları*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2019, s. 47; Pınar/Çalışkan, s. 5; Şeref Gözübüyük, *Yönetim Hukuku*, “S” Yayınları, Ankara, 1991, s. 151; Yılmaz Günal, “Disiplin Cezaları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 2, 1958, s. 194.

⁸ Mülga 13.1.1985 tarihli Yükseköğretim Kurumları öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin “Amaç” başlıklı birinci maddesinde de söz konusu Yönetmeliğin amacı “*Bu yönetmelik; kanun, tüzük, yönetmelik ve yönergelerin öğrencilere yüklediği görevleri yükseköğretim kurumları içinde ve dışında yerine getirmeyen uyulması gerekli hususlara uymayan, yasaklanan işleri yapan veya öğrencilik sıfat, şeref ve haysiyeti ile bağdaşmayan hal ve harekette bulunan öğrencilere verilecek disiplin cezalarını, usul ve teşkilatla ilgili hükümleri belirtmek amacıyla düzenlenmiştir.*” şeklinde ifade edilmiştir.

⁹ Disiplin Yönetmeliğinin 3/1-a maddesinde öğrencinin “*Yükseköğretim kurumlarında önlisans, lisans, yüksek lisans, doktora, tıpta uzmanlık ya sanatta yeterlilik öğrenimi gören kişileri*”; c bendinde ise Yükseköğretim Kurumlarının “*Üniversiteler, yüksek teknoloji*

“Yükseköğretim kurumları içinde veya dışında...” ifadesinden kasıt fiilin fiziksel olarak kurumun içerisinde ya da dışarısında işlenmesidir, yani fiilin öğrenci sıfatını haizken ya da değilken işlenmesi değildir. Bu bağlamda çıkarma cezasının verilebilmesi için, Disiplin Yönetmeliğinin 9/1-a maddesinde sayılan fiillerin öğrenci iken işlenmiş olması gerekir. O halde şayet bir öğrenci, henüz öğrenci olmadığı bir dönemde fıkra da sayılan fiilleri işlemiş, öğrenciliği devam ederken söz konusu fiillerden dolayı yargılanıp mahkûm olmuş ve hakkında verilen karar kesinleşmişse, söz konusu karara dayalı olarak öğrenci hakkında yükseköğretim kurumundan çıkarma cezasının verilebilmesi mümkün değildir¹⁰. Danıştay da yönetmeliğinin amacı ve kapsamı gereği, ancak yükseköğretimde eğitim-öğretim gören öğrencilerin disiplin cezasına çarptırılabilceğini, yükseköğretim kurumunda öğrencilik sıfatı kazanmadan önce işlenen suçların disiplin cezasına dayanak oluşturamayacağını kabul etmektedir¹¹.

enstitüleri ile bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, meslek yüksekokulları ile uygulama ve araştırma merkezlerini” ifade ettiği belirtilmiştir.

¹⁰ “...bir kimseye öğrenci olmadan önceki dönemde işlediği bir suçtan dolayı, öğrenciliği sırasında ceza verilemez.”, (Duman, s. 408); “Söz konusu fiilin öğrencilik sıfatı başlamadan önce gerçekleştirilmesi, ancak mahkûmiyet hükmünün öğrencilik sıfatının başlamasından sonra kesinleşmesi halinde, bu cezanın uygulanıp uygulanmayacağı konusunda tereddüt edilebilir. Ancak disiplin hükümleri, daha önce de belirtildiği üzere, kişinin içinde bulunduğu hukuki statü nedeniyle tabi olduğu kurallardır ve bu statünün başlamasından önce ya da bitmesinden sonra kişiye uygulanmazlar. Dolayısıyla bu gibi durumlar bakımından öğrencilik statüsünün sonlandırılması isteniyorsa, bu yönde açık düzenlemenin yapılması gerekir.” (Güneş Okuyucu Ergün/ Eylem Baş, “Yükseköğretim Kurumu Öğrenci Disiplin Suçları, Cezaları ve Soruşturmalarına İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, **MARUHAD**, C. 27, S. 1, 2021, s. 41).

¹¹ Bkz. Danıştay 8. Dairesi E. 1989/419, K. 1990/963, 20.09.1990 “...Uyuşmazlık; Fakültesi ...bölümü öğrencisi olan davacının, 6136 sayılı yasaya göre hüküm giydiği gerekçesiyle disiplin yönetmeliğinin 10/h maddesine göre yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası ile cezalandırılmasına ilişkin işlemin iptali isteğiyle açılan davanın reddine ilişkin İdare Mahkemesi kararının bozulması isteminden ibarettir. Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin "Amaç" ve "kapsam" başlıklı maddeleri bu yönetmeliğin, Yükseköğretim Kurumları içinde ya da dışında Yükseköğrenim gören öğrencilerle ilgili yasa tüzük yönetmelik ve yönergelerle yüklenilen görevlerin yerine getirilmemesi ve disipline aykırı davranışların cezalandırılmasına ilişkin kurallar taşıyan ve takip eden maddede de dayanağı Yükseköğretim Yasasından alan bir genel düzenleme olduğu vurgulanmıştır.

Dava konusu olayda ise davacı, Yükseköğrenime başlamadan önce, Lise öğrenimi sırasında işlediği bir suç nedeni ile adli yargı yerince hapis cezası ile cezalandırıldığı ve bu ceza yükseköğrenime başladıktan sonra kesinleşerek yerine getirildiği dosyadan anlaşılmaktadır. Yukarıdaki anlatımdan da anlaşılacağı gibi davacıya uygulanan disiplin YÜHFD Cilt: XIX Sayı:1 (2022)

Disiplin Yönetmeliğinin 9/1-a maddesinde suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, böyle bir örgütü yönetmek veya bu amaçla kurulan örgüte üye olmak, üye olmamakla birlikte örgüt adına faaliyette bulunmak veya yardım etmek fiilleri sayılmıştır. Söz konusu fiiller, TCK m. 78/1, m. 314/1-2 ve TCK 220/1-2’de düzenlenmiş olan örgüt kurma, yönetme ve üye olma suçlarını; TCK m. 220/6’da düzenlenmiş olan örgüt adına suç işleme suçunu; TCK m. 220/7’de, TCK m. 315’te ve 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanununun 4. maddesinde düzenlenmiş olan örgüte yardım suçlarını işaret etmektedir. Tüm bu suçların yanında TCK m. 302’de (*Devletin Birliğini ve Bütünlüğünü Bozma Suçu*), TCK m. 309’da (*Anayasayı İhlal Suçu*), TCK m. 311’de (*Yasama Organına Karşı Suç*) ve TCK m. 312’de (*Hükümete Karşı Suç*) düzenlenmiş olan suçları da işaret ettiğini kabul etmek gerekmektedir. Zira yargı uygulamasında, bu suçların ancak bir örgüt üyesi tarafından işlenebileceği değerlendirilerek örgüt üyeliği suçu ile bu suçlar arasında “geçitli suç” ilişkisinin bulunduğu kabul edilmekte ve bu gerekçeyle de bu suçlardan cezalandırılan faile ayrıca örgüt üyeliği suçundan ceza verilmemektedir^{12 13}.

yönetmeliğinin amaç, kapsam ve dayanağı yükseköğretim aşamasındaki disipline aykırı davranışları cezalandırmak olduğuna göre davacıya Yükseköğretim aşamasından önceki dönemde işlenen bir suç nedeni ile disiplin cezası verilmesinde hak ve adalet ilkelerine uyarlık görülmemiştir. Bu nedenle İdare Mahkemesi kararının bozulmasına ve dosyanın anılan mahkemeye gönderilmesine karar verildi.”; Aynı yönde bkz. Danıştay 8. Dairesi E. 1986/427, K. 1987/38, 2.2.1987.

¹² Bkz. Yargıtay 9. CD, E. 2009/6277, K. 2009/7540, 15.06.2009 “5237 sayılı TCK’nın 314. maddesinde tanımlanan suç, Devletin güvenliğine, toprak bütünlüğüne, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçları işlemek amacıyla kurulan silahlı örgütlerin kurucularını, yöneticilerini ve üyelerini cezalandırmaya yönelik hazırlık hareketlerini suç sayan ve yaptırma bağlayan özel bir suç tipi olup, amaç suç işlendiğinde, fail **geçitli suçlardaki** özellik nedeniyle amaç suç ile amaç suça yönelik olarak gerçekleştirilmiş bulunan araç suçlardan ilgili hükümlere göre cezalandırılacak, ancak örgütün kurucusu, yöneticisi ve üyesi olmaktan ceza verilmeyecektir.

*Bu ilkeler ışığında somut olay değerlendirildiğinde; Devletin egemenliği altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmaya yönelik olarak vahamet arz eden olaylara fülen katıldığı anlaşılan sanığın, 5237 sayılı TCK’nın 302/1. maddesi ile mahkûmiyetine karar verilmiş olması karşısında, anılan maddenin 2. Fıkrasındaki "bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur" şeklindeki atfın aynı Kanunun 314/2. maddesinde tanımlanan silahlı örgüt üyeliği suçunu kapsamadığı gözetilmeden hukuki değerlendirmede yanılığa düşülerek yazılı şekilde hüküm tesisi...”; Söz konusu “geçitli suç” ilişkisine ilişkin açıklamalar için ayrıca bkz. Namık Kemal Topçu, **Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2016, s. 120 vd.*

Disiplin Yönetmeliğinin 9/1-a maddesi kapsamında çıkarma cezasının verilebilmesi için, öğrencinin, bu maddede sayılan fiillerden birini işlediğinin sabit olduğuna yönelik kesinleşmiş bir mahkeme kararının varlığı gerekir. Bu bağlamda öğrenci hakkında savcılıkça ceza soruşturmasının yürütülüyor olması, iddianame düzenlenmiş olması, iddianamenin kabulü, yargılamanın başlaması veya yerel mahkemece hüküm verilmiş olması bu cezanın tatbiki için yeterli değildir. Yerel mahkemece verilmiş bu hükme karşı olağan kanun yollarının da tüketilmiş ve bu suretle hükmün kesinleşmiş olması gerekmektedir¹⁴. Aynı şekilde öğrenci hakkında Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) m. 231/5 uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmesi de yeterli değildir. Zira bu durumda ortada açıklanan ve kanun yolları denetiminden geçerek kesinleşen bir hüküm bulunmamaktadır¹⁵.

¹³ Disiplin Yönetmeliğinin 9/1-a maddesinde sayılan fiillerin hangi suçları işaret hususunda bkz. Pınar/Çalışkan, s. 820. Bu düzenlemede yer alan suçların “geniş ve belirsiz” bir alanı işaret ettiğine yönelik eleştiriler için bkz. Benan Molu, (çevrimiçi) “Tutuklu ve hükümlü öğrencilerin KHK ile engellenen eğitim hakları”, <http://www.sosyalhukuk.org/2017/05/benan-molu-yazdi-tutuklu-ve-hukumli-ogrencilerin-khk-ile-engellenen-egitim-haklari/>, 14.10.2021.

¹⁴ Söz konusu mahkûmiyet kararı kesinleşmeksizin öğrenciye verilen yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası Danıştay tarafından bozulmaktadır. Bkz. Danıştay 8. Dairesi E. 2020/3187, K. 2020/3465, 09.09.2020 “...Uyuşmazlık konusu olayda, davacının ... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülmekte olan davada silahlı terör örgütüne üye olma suçundan 8 yıl 9 ay hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verildiği, ancak bahsi geçen hükmün istinaf ve temyiz aşamalarının tamamlanmadığı, dolayısıyla hükmün kesinleşmediği anlaşılmaktadır.

Bu durumda, davacının suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, böyle bir örgütü yönetmek veya bu amaçla kurulan örgüte üye olmak, üye olmamakla birlikte örgüt adına faaliyette bulunmak veya yardım etmek fiillerinden herhangi biri ya da hepsini işlediğine veya bu yönde eylemde/faaliyette bulunduğu dair adli yargı mahkemelerince verilen kesinleşmiş bir karar bulunmadığı, dolayısıyla ortada Yönetmeliğin 9/1-a maddesinin aradığı anlamda ceza mahkemesince verilmiş kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı olmadan yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.; Aynı yönde bkz. Danıştay 8. Dairesi, E. 2020/1155, K. 2020/3566, 16.09.2020; Danıştay 8. Dairesi E. 2020/3856, K. 2021/353, 26.1.2021; Danıştay 8. Dairesi E. 2019/10267, K. 2020/3565, 16.9.2020; Danıştay 8. Dairesi E. 2019/4898, K. 2019/6635, 4.7.2019.

¹⁵ Okuyucu Ergün/Baş, s. 41; Bkz. Danıştay 8. Dairesi, E. 2020/6438, k. 2020/5087, 12.11.2020 “...olayda, ... Ağır Ceza Mahkemesinin ... tarih, ... Esas, ... Karar sayılı ilamıyla davacının eyleminin 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun 7. maddesinin 2. fıkrası kapsamında kalan “Terör örgütü propagandası yapmak” suçunu oluşturduğu gerekçesiyle 1 yıl 3 ay hapis cezası ile cezalandırılmasına ve yasal koşulları bulunduğundan Ceza Muhakemesi Kanununun 231. maddesi uyarınca “hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına” karar verildiği, Ceza Kanunu yönünden davacıya YÜHFD Cilt: XIX Sayı:1 (2022)

Disiplin Yönetmeliğinin 9/1-a maddesinde açıkça maddede sayılan fiillerin işlendiğine yönelik kesinleşmiş mahkûmiyet kararının varlığı arandığından söz gelimi kişinin söz konusu fiilleri işlendiğine ilişkin bir kanun hükmünde kararname veya idari işleme dayalı olarak çıkarma cezasının verilebilmesi mümkün değildir¹⁶. Nitekim bir yükseköğretim kurumunda okutman olarak görev yapan doktora öğrencisinin darbe teşebbüsünün ardından ilan edilen Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi (OHAL KHK) ile görevden ihraç edilmesi üzerine öğrencisi olduğu Enstitünün yönetim kurulunun kişi hakkında yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verdiği bir olayda, kişi hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü bulunmaması nedeniyle söz konusu cezanın iptaline karar verilmiştir¹⁷.

Kovuşturma sonucunda davanın düşmesine veya reddine karar verilmesi halinde de ortada m. 9/1-a'da sayılan fiillerden birini işlediğinin sabit olduğuna yönelik kesinleşmiş bir mahkeme kararının varlığından söz edilemez. Yönetmeliğin 9/1-a maddesinde sayılan fiillere ilişkin suçlar bakımından TBMM tarafından genel af çıkarılması durumunda da

afedilen terör örgütü propagandası yapmak suçu ile ilgili olarak hakkında verilen cezanın, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı nedeniyle askıya alındığı ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının sanık hakkında bir hukuki sonuç doğurmayacağı, dolayısıyla bu aşamada kesinleşmiş mahkeme kararından da söz edilemeyeceği gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar verilmiştir.”

¹⁶ Bu hususta ayrıca bkz. Duman, s. 418.

¹⁷ Bkz. Danıştay 8. Dairesi E. 2019/5767, K. 2020/3560, 16.09.2020 “Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde doktora öğrencisi olan davacı tarafından, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 54/a maddesi ve Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 9. maddesi uyarınca... Üniversitesi Yönetim Kurulunun 28/12/2016 tarih, 29/12 sayılı kararıyla yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası ile cezalandırılması sonucu enstitü ile ilişkisinin kesilmesine ilişkin 16/01/2017 tarihi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü işleminin ve işlem sebebi ile uğranılan TL manevi,... TL maddi zararın tazminine karar verilmesi istenilmiştir...Bu durumda, davacının suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, böyle bir örgütü yönetmek veya bu amaçla kurulan örgüte üye olmak, üye olmamakla birlikte örgüt adına faaliyette bulunmak veya yardım etmek fiillerinden herhangi biri ya da hepsini işlediği ne veya bu yönde eylemde/faaliyette bulunduğu dair adli yargı mahkemelerince verilen kesinleşmiş bir karar bulunmadığı, dolayısıyla ortada Yönetmeliğin 9/1-a maddesi uyarınca verilmiş böyle bir karar olmadan yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.” Aynı yönde kararlar için bkz. Danıştay 8. Dairesi, E. 2020/5088, K. 2020/4850, 05.11.2020; Danıştay 8. Dairesi, E. 2020/3335, K. 2021/42, 19.01.2021; Danıştay 8. Dairesi, E. 2020/5861, K. 2020/5426, 9.12.2020; Danıştay 8. Dairesi, E. 2018/656, K. 2021/1897, 30.3.2021; Danıştay 8. Dairesi, E. 2018/6181, K. 2020/3564, 16.9.2020; Danıştay 8. Dairesi, E. 2018/5790, K. 2020/3466, 9.9.2020.

öğrencinin bu fiilleri işlediğine yönelik kesinleşmiş mahkûmiyet kararı bulunsa da çıkarma cezasının tatbiki mümkün değildir¹⁸. Ancak Cumhurbaşkanı tarafından özel affa karar verilmesi halinde aynı durum geçerli değildir. Zira özel af, sadece hükmün infazını engelleyici bir niteliği haizdir.

Yine çıkarma cezasının verilebilmesi için öğrencinin yargılama sonucunda hapis cezası veya adli para cezası almış olması şart değildir. Önemli olan bu fiilleri işlediğinin mahkeme kararıyla sabit olmasıdır. Bu bağlamda etkin pişmanlık (TCK m. 221) hükümlerinin uygulanması suretiyle hakkında ceza verilmesine yer olmadığına (CMK m. 223/4-a) karar verilmiş olsa bile öğrenci hakkında çıkarma cezasının verilebilmesi mümkündür¹⁹.

C. Cezanın Uygulanması Süreci

Söz konusu disiplin cezasının uygulanma usulünü de özetlemek gerekirse; disiplin soruşturmasına, Yönetmeliğin 12. maddesinde belirtilmiş yetkili amirler tarafından olayın öğrenilmesini müteakip derhal başlanır²⁰. Soruşturmanın, 13. maddede belirtilen süreler içerisinde başlatılması, yürütülmesi ve sonuçlandırılması gerekir. Soruşturma, 14. maddede belirtilen usul ve esaslar içerisinde yürütülür. Soruşturma sürecinde öğrencinin savunma hakkının korunması için hangi usullere dikkat edilmesi gerektiği 15. maddede özel olarak düzenlenmiştir. Soruşturma sonucunda Yönetmeliğin 16. maddesinde belirtilen niteliklere uygun olarak hazırlanacak rapor, soruşturmayı açan merciye tevdi edilir. Raporun hazırlanmasından sonra disiplin cezasına bakımından hangi mercinin karar vermeye yetkili olduğu 18. maddede düzenlenmiştir. Bu mercilerin, karar verirken 22. maddede belirtilen sürelerle riayet etmesi gerekir. Soruşturmayı karara bağlayan kişi ya da kurul, soruşturma raporuyla bağlı değildir. Bu bağlamda öğrencinin ve olayın özelliklerini dikkate alarak önerilenden daha ağır ya da hafif bir cezaya hükmedebileceği gibi, herhangi bir disiplin cezası vermemeyi de takdir edebilecektir. Elbette ki kararda, buna ilişkin gerekçelere yer verilmesi gerekir. Disiplin amirleri ve kurullarınca verilen disiplin cezalarına karşı on beş gün içinde üniversite yönetim kuruluna itiraz

¹⁸ Onur Gürer, “Danıştay Kararları Işığında Öğrencilere Verilen Disiplin Cezalarının Yargısal Denetimi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 11.

¹⁹ Benzer düşünceler için bkz. Okuyucu Ergün/Baş, s. 46

²⁰ Disiplin soruşturmasına yönelik idari sürecin ne şekilde yürütüleceğine ilişkin açıklamalar için bkz. Egemen Karaca, **Üniversitelerde Disiplin Rejimi**, Ankara, Yetkin Yayınevi, 2019, s. 213 vd.; Duman, s. 420 vd.; Pınar/Çalışkan, s. 825 vd.

edilebilir. Bununla birlikte öğrencinin, verilen cezalara karşı, itiraz hakkını kullanmadan da idari yargı yoluna başvurabilmesi mümkündür²¹.

Son olarak ifade etmek isteriz ki çalışma konumuz bakımından yükseköğretim kurumundan çıkarma cezasının verilebilmesi için öğrencinin Disiplin Yönetmeliğinin 9/1-a maddesinde sayılan fiillerden birini işlediğinin sabit olduğuna yönelik kesinleşmiş bir mahkeme kararının varlığı gerektiğinden, ceza mahkemesinin kararı, idari soruşturmanın yürütülmesi bakımından bekletici mesele yapılmalıdır²².

II. YÜKSEKÖĞRETİM KURUMUNDAN ÇIKARMA CEZASININ CEZALARIN AMACI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Genel Olarak

Suç işleyen failin cezalandırılması gerektiği yönünde genel kabul bulursa da faile verilecek cezanın infazı ile neyin amaçlandığı konusunda çok sayıda görüş ileri sürülmüştür. Zira cezanın toplumun varlığı için gerekli olması, onun ne amaçla uygulandığını ortaya koymaya yetmemektedir²³. Tarihsel süreçte de cezanın infazının amacı toplumdan topluma değiştiği gibi aynı toplumda zamanla değiştiği de görülmüştür. Bu başlık altında, öncelikle cezanın amacına ilişkin olarak ileri sürülen belli başlı görüşler ve bu görüşlere ilişkin değerlendirmeler ele alınacak, daha sonra ise topluma yeniden kazandırma amacı ve bu amacın enstrümanlarından biri olan hükümlülerin eğitimi meselesi incelenecektir.

B. Cezanın Amacına İlişkin Teoriler

Cezanın amacının ne olduğuna ilişkin görüşleri temelde iki ayrı grupta toplamak mümkündür. Bunlardan birincisinde cezanın amacı, geçmişte gerçekleştirilen bir kötülüğü ödetmedir. İkincisinde ise cezanın amacı, gelecekte suç işlenmesinin önüne geçmektir. Bugün genel kabul gören görüş, bu iki amacın bir arada uygulanmasını öngören karma görüştür.

²¹ Ülkemizde yükseköğretim öğrencilerine verilen disiplin cezaları bakımından “yarı-yargısal sistem” kabul edildiğine ilişkin açıklamalar için bkz. Feyyaz Gölcüklü, “İdari Ceza Hukuku ve Anlamı; İdarenin Cezaî Müeyyide Tatbiki”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 18, S.2, 1963, s. 165-166.

²² Bu hususta ayrıca bkz. Duman, s. 433

²³ Nur Centel, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, 2001, s. 337.

Klasik okul taraftarlarınınca ileri sürülen bu görüşler, “mutlak adalet teorisi”, “nisbî teori” ve “karma teori” olarak ele alınacaktır²⁴.

Mutlak adalet teorisinde ceza, herhangi başkaca bir amacı veya yararı olduğu için değil, sırf adaletli olduğu; diğer bir deyişle adaletin gereği olduğu için vardır. Mutlak adalet teorisi savunucuları, cezanın topluma fayda sağlayıp sağlamamasıyla ilgilenmez. Cezanın amacı, bizatihi kendisidir. İhlal edilen hakkı tekrar tesis edecek olan cezanın çekilmesiyle kefaret ödenmiş olur. Bu amaç, fail ve toplumun geri kalanı için gelecek endişesi taşımaz. Bu anlamda tekrerrür veya yeni bir suç işlenmesinin önlenmesi hedeflenmez. Cezanın uygulanması zaten bir amaç olup, ayrıca amaçlar aramak yersizdir. Bu teori açısından, cezada toplumsal bir fayda amaçlanmış değildir²⁵.

Nisbî ceza teorisine göre ise cezalandırma bir amaç olarak değil, araç olarak ele alınmalıdır ve bu amaç müstakbel suçların önüne geçilmesi ile toplumsal faydanın sağlanmasıdır. Ceza, suçlu üstündeki önleme etkisi ile suçluyu (*özel önleme*), toplumu oluşturan bireyler üstündeki etkisiyle de toplumu suç işlemekten alıkoyacaktır (*genel önleme*)²⁶.

²⁴ Cezanın amacına ilişkin görüşler, sadece Klasik okul tarafından ileri sürülen bu teorilerle sınırlı değildir. Bunun dışında Pozitivist Okul, Üçüncü Yol Okulu, Yeni Sosyal Savunma Okulu vs. tarafından da cezanın amacına yönelik çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bununla birlikte mevzuatımızda kabul edilen yaklaşım dikkate alındığında burada sadece bu üç teoriye ilişkin açıklama yapılması yeterli görülmüştür. Diğer okullara ilişkin görüşler için bkz. Sulhi Dönmezer, “Pozitivist Nazariyede Cezai Mesuliyetin Esası”, **İstanbul Barosu Mecmuası**, S. 6, 1944, s. 349 vd.; Devrim Aydın, “Ceza Hukukunda Okullar”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 6, S. 15, Nisan 2011, s. 49 vd.; Pıralı Çağrı Şensoy, **Cezalandırmanın Amacını Açıklayan Teoriler 5237 Sayılı TCK’nın Temel İlkeleri İle Ceza Sorumluluğunun Esasına İlişkin Hükümlerinin Yaklaşımı**, Ankara, Yetkin Yayınevi, 2021, s. 67 vd.

²⁵ Mutlak adalet teorisine ve bu teoriye yönelik eleştirilere ilişkin tüm bu açıklamalar için bkz. Veli Özer Özbek, **İnfaz Hukuku**, 14. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 42, 91; Özgür Küçüktaşdemir, “Aydınlanma ve Ceza Hukuku”, **TBB**, C. 27, S. 113, 2014, s. 74; Şensoy, s. 42 vd.; Richard Honig, “Ceza Gayeleri Nazariyesinin Tarihine Dair”, Çev. M. Yavuz Abadan, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, 2, 1936, s. 422 vd.; Oktay Erdoğan, **İnfaz Hukuku**, 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016, s. 27-28; Centel, s. 337-340; Pınar Bacaksız, “Cezalandırma ve Toplumla Yeniden Kazandırma”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 4919-4922; Hamide Zafer, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 6. Baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, 2016, s. 6

²⁶ Nisbî teoriye ilişkin bu açıklamalar için bkz. Erdoğan, s. 28; Mustafa Güven, “Nasıl Bir İnfaz Sistemi”, **Yargıtay Dergisi**, C. 19, S. 1-2, 1993, s. 57; Özbek, s. 42, 92; Bacaksız, s. 4922, 4930-4932; Zafer, s. 6; Honig, s. 417; Bahri Öztürk/ Mustafa Ruhan Erdem, **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**, 18. Baskı, Ankara, Seçkin YÜHFD Cilt: XIX Sayı:1 (2022)

Genel önleme, suçlunun cezalandırılmasıyla diğer vatandaşların korkutulması, diğer vatandaşlara suç işlerlerse aynı cezaya çarptırılacakları korkusu verip sosyopsikolojik bir tesir yaratarak potansiyel suçluların suçtan caydırılmasını amaçlar²⁷. Özel önleme ise suç işlemiş failin başka suçları işlemesini engellemeyi amaçlamaktadır. Buna göre ceza, suç işleyen kişinin toplum bakımından zararsız hale getirilmesini amaçlamalıdır. Ceza, suçluyu ıslah etmek suretiyle, suç işlemesine engel olmalıdır. Başarılı ceza, infaz bittikten sonra suçlunun toplum içerisinde toplum kurallarına saygılı bir birey olarak yaşamasını sağlayan cezadır. Bunun yolu da ıslah programlarının cezanın infazına dâhil edilmesinden geçmektedir. Bu suretle suçların tekrerrünün önüne geçilecektir. Islah olmuş biçimde topluma yeniden kazandırılan kişi, yeniden topluma karıştığında cezasından ders alacak ve aynı fiili tekrar işlemeyecektir. Bu teoriyi savunanlar, suçun bir sebebi olarak da cehaleti görmektedirler. Bu nedenle de özel önleme amacına ulaşabilmek için terapi ve danışmanlık, eğitim ve öğretim, meslek kazandırma gibi metotların takip edilmesi gerektiğini savunmaktadır²⁸.

Bugün hâkim olan görüş, klasik okulun son teorisi olan karma teoridir. Karma teori mutlak adalet teorisi ile toplumsal fayda teorisinin diyalektikidir. Bu itibarla cezalandırmanın meşruiyetini hem adalette hem de faydada bulmaktadırlar. Karma teoride ceza hem mutlak adalet teorisi gibi bireye odaklanmakta hem de nisbî teori gibi toplumu önemsemektedir. Bu teoriye göre ceza, kefaret amacını taşımalıdır; bu amaç bir kenara bırakılamaz. Cezanın insanileştirilmesi de bu amaçtan vazgeçmek için yeterli değildir. Bununla birlikte, özel ve genel önleme de cezanın amacı olmalıdır. Failin ıslahı amacı, faili tekrar suç işlemekten korumaya yöneliktir. Cezanın başkalarına ibret teşkil etme özelliği ise genel önleme amacının gerçekleştirilmesi anlamındadır²⁹.

Yayıncılık, 2019, s. 60, Tahir Taner, **Ceza Hukuku Umumi Kısım**, 3. Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1953, s. 29.

²⁷ Genel önleme amacına ilişkin bu açıklamalar için bkz. Özbek, s. 44, 93; Öztürk/ Erdem, s. 32; Işıқтаç, s. 627; Küçüktaşdemir, s. 59; Centel, s. 345-347; Demirbaş, s. 62.

²⁸ Özel önleme amacına ilişkin bu açıklamalar için bkz. Timur Demirbaş, **İnfaz Hukuku**, 8. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 62; Özbek, s. 44, 93; Yasemin Işıқтаç, “Ceza Adaleti Açısından Hapis Cezası ve Rehabilitasyon İlişkisi”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C. 71, S. 1, s. 627; Şensoy, s. 59; Honig, s. 418-20; Küçüktaşdemir, s. 61; Bacaksız, s. 4922-4924; Centel, s. 341-345.

²⁹ Karma teoriye ilişkin bu açıklamalar için bkz. Centel, s. 347-348; Erdoğan, s. 29-33; Özbek, s. 94; Sulhi Dönmezer/Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: I, 14. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 64; Taner, s. 32; Küçüktaşdemir, s. 89; Zafer, s. 6; Bacaksız, s. 4922; Şensoy, s. 66.

C. Cezanın Amacına İlişkin Kanaatimiz

Cezanın amacı bakımından hem kefareti hem de önlemeyi hedefleyen karma teorinin benimsenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Cezanın amacına ilişkin Türk öğretisinde yapılan açıklamalar incelendiğinde de cezanın “ödetme” amacının reddedilmediği ve fakat suçlunun ıslah edilerek yeniden topluma kazandırılması gerektiği özellikle vurgulanarak cezanın “önleme” amacının ön plana çıkarıldığı görülmektedir³⁰. Bugün ülkelerin infaz sistemlerindeki genel eğilimin de hükümlünün tahliye olduktan sonra üretken ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir birey olmasını sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir.

Bu hususta kanun koyucunun yaklaşımına gelince; cezanın belirlenmesine ve infazına ilişkin düzenlemeler, bir cezanın tayini ve infazından beklenen amaçlar temelinde kaleme alınmakta olup söz konusu amaçlar da kabul edilen suç politikası temelinde belirlenmektedir. TCK m. 1’de yer alan düzenlemede ceza kanununun amaçları arasında suç işlenmesinin önlenmesine açıkça yer verildiği görülmektedir. Bunun yanında TCK m. 3’te yer alan düzenlemede suç işleyen kişiye uygulanacak yaptırımın işlenen fiilin ağırlığı ile orantılı ifade edilmiş, 61. maddede ise cezanın belirlenmesinde dikkate alınacak hususlar arasında “meydana gelen

³⁰ Bkz. İzzet Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 12. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2016, s. 30-33; Öztürk/Erdem, s. 32; Demirbaş, s. 75; Taner, s. 68; Bacaksız, s. 4918; Kayıhan İçel/Fusun Sokullu-Akıncı/İzzet Özgenç/Adem Sözüer /Fatih Selami Mahmutoglu/Yener Ünver, **Yaptırım Teorisi**, İstanbul, 2000, s. 40; Centel, s. 371; Ayhan Önder, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul, 1992, s. 523-524. Bununla birlikte öğretilerde *Erem/Danışman/Artuk*, cezanın tek açıklamasının ıslahta toplanabileceği kabul etmiştir (Bkz. Faruk Erem/Ahmet Danışman/Mehmet Emin Artuk, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 1997, s. 694-695); Sami Selçuk, “Cezanın Çekirtilmesinin Değişmezleri”, **İnfaz Hukukunun Sorunları Sempozyumu**, Ankara, 2000, s. 27. Yargıtay’ın yaklaşımının da aynı yönde olduğu görülmektedir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E. 2013/816, K. 2015/39, 10.03.2015.

³¹ Tarihsel süreçte cezanın infazı ile güdülen gayenin “öç almaktan, acı çektirmekten, bedel ödetmekten”, “ıslah etmeye, tekerrürü önlemeye, suçluyu iyileştirerek yararlı bir hale getirmeye” doğru geliştiği; temel hak ve özgürlükler alanındaki gelişmelere bağlı olarak, infazın amacının da “insanileştiği” görülmektedir. Cezanın amacının tarihsel gelişimine ilişkin açıklamalar için bkz. Demirbaş, s. 197; Dönmezer/Erman, s. 7-8; Bacaksız, s. 4918; Özbek, s. 31-40; Veli Ayhan, “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Ceza İnfaz Sisteminde Yapısal ve İşlevsel Dönüşüm”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 10; Mehmet Emin Artuk/ Mehmet Emin Alşahin, “Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi”, **MARUHAD**, C. 21, S. 169, 2015, s. 175; Bacaksız, s. 4920; Berivan Yakışır, “Türkiye’de Tutuklu ve Hükümlülerin Yeniden Sosyalleştirilmesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 16-22.

zarar ve tehlikenin ağırlığı” ve “kast ve taksire dayalı kusurun ağırlığı” zikredilmiştir. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun (İnfaz Kanunu) “*infazda temel amaç*” başlıklı 3. maddesi “*Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri guclendirmek, toplumu suca karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.*” şeklindedir. İnfaz Kanunu m. 6’da yer alan düzenlemede hapis cezalarının infaz rejimine ilişkin temel ilkeler arasında da hükümlünün iyileştirilmesi amacının açıkça zikredildiği görülmektedir. Tüm bu düzenlemeler dikkate alındığında cezanın amacının “*ödetme ve önleme*” olduğu ve bu bağlamda karma görüşün kabul edildiğini söylemek mümkündür. Karma görüşün kabul edilmesinin sonucu olarak hükümlünün ıslahının başta eğitim olmak üzere resosyalizasyona hizmet eden diğer enstrümanlarla sağlanması gerekecektir.

D. Topluma Yeniden Kazandırma Amacı ve Bu Amaca Yönelik Enstrümanlardan Biri Olan “Cezaevindekilerin Eğitimi”

1. Topluma Yeniden Kazandırma

Topluma yeniden kazandırma; suçluyu, belirli bir toplumsal yapı ve değerler sistemine uygun hale getirmek için rehabilite etme ve bu suretle suç işlemeyen yaşamını sürdürecekt sosyal sorumluluk sahibi bir birey kılma, infazdan sonra normal bir birey olarak yeniden topluma karışabilmesini sağlama çabası olarak ifade edilebilir³². Özel önleme amacına ulaşılabilmesi için, sadece kişinin ıslah edilmesinin yeterli gelmeyeceği, bununla birlikte onu toplumda yeniden yaşayabilecek ve yer edinebilecek bir birey haline getirmeye yarayacak enstrümanların da kullanılması gerektiği düşüncesi resosyalizasyon kavramını doğurmuştur³³. Burada temel amaç, suç işlemek suretiyle kanunları ihlal eden suçluları kanunlara uyan bireylere dönüştürmektir³⁴.

Cezanın infazında topluma yeniden kazandırma amacının bulunması, konuya ilişkin birçok uluslararası metinde de vurgulanmıştır. 1955 tarihinde Cenevre’de düzenlenen kongrede alınan “Hükümlülere Muamelede Asgari Esaslar” ve “İnfaz Kurumu Açma” konulu tavsiye kararları infaz hukukunu

³² Topluma yeniden kazandırmanın tanımı ve anlamına ilişkin açıklamalar için bkz. Demirbaş, s. 199, 269; Özbek, s. 45 ve 191 vd.; Yakışır, s. 25; Bacaksız, s. 4920-23.

³³ Bacaksız, s. 4919.

³⁴ Demirbaş, s. 271

önemli ölçüde etkilemiştir. Bunun bir sonucu olarak “Hükümlülere Muamelede Uyulacak Asgari Standart Kurallar” (Mandela Kuralları) 1957 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiştir. Bu kurallara göre infaz, hükümlüyü yeniden toplumun içine katmaya yönelik uygulamalar zincirinden oluşmalıdır³⁵. Yine Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 11.01.2006 tarihinde kabul edilmiş ve 01.07.2020 tarihinde revize edilmiş olan Avrupa Cezaevi Kurallarına Dair Üye Devletlere Yönelik Tavsiye Kararı’nın 6. maddesine göre bütün alıkonulma biçimleri, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin özgür toplumla yeniden bütünleşmelerini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir. Temel esasa ilişkin bu düzenleme dışında bu tavsiye kararın birçok maddesinde, topluma yeniden kazandırmaya ilişkin düzenlemelere yer verildiği görülmektedir³⁶. Yine Uluslararası Ceza Reformu’nun “Dünya Hapishanelerinde Eğilimler (2016)” başlıklı çalışmasında, “*Mahpusların tahliye sonrası rehabilitasyonu ve yeniden entegrasyonunu destekleyecek girişimlere, kuruma girişlerinin ardından en kısa süre içinde başlanmalı, bu çalışmalar suçun altında yatan sebeplere yönelmeli ve eğitim, meslek eğitimi, iş, tıbbi yardım, sosyal ve psikolojik hizmetlerin de dâhil olduğu bütünsel tedbirler içermeli*” şeklinde tavsiyede bulunulmuştur³⁷.

Cezanın infazında topluma yeniden kazandırma amacının bulunması, anayasal bir gereklilik de arz etmektedir. Zira Anayasamızın (AY) Başlangıç bölümünün 6. paragrafında, “*her Türk vatandaşının... onurlu bir hayat sürdürme hak ve yetkisinin bulunduğu*” belirtilmiştir. Yine AY m. 2’de Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin sosyal bir devlet olduğu belirtilmiş; m. 5’te ise insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak, devletin temel amaç ve görevleri arasında sayılmıştır. 17. maddede de herkesin yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu ve kimseye işkence ve eziyet yapılamayacağı, insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamayacağı belirtilmiştir. Söz konusu düzenlemeler, yeniden topluma kazandırmanın anayasal dayanağını teşkil etmekte olup devletin bu yükümlülüklerinin sadece “özgür” kişiler için geçerli olmadığı

³⁵ Bkz. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-book.pdf, ET. 29.11.2021.

³⁶ <https://rm.coe.int/cm-revision-of-epr-01072020-tr/1680a09978>, ET. 29.11.2021.

³⁷ Uluslararası Ceza Reformu, Dünya Hapishanelerinde Eğilimler (2016), Tavsiye 22, sf. 31, <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2016/05/GPT-2016-Turkish.pdf>, ET. 27.11.2021

ve cezaevindeki kişiler için de bu imkânları sağlaması gerektiği hususunda genel bir kabul bulunmaktadır.

2. Topluma Yeniden Kazandırma Enstrümanları

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere topluma yeniden kazandırma, cezaevindeki kişiyi dışarıdaki yaşama dönmeye her bakımdan hazırlama anlamına gelmektedir. Dolayısıyla da kişinin dışarıdakilerle ilişkisini sürdürmesine imkân verilmeli, neden orada olduğunun ve işlediği fiilin yanlışlığının farkında olması sağlanmalı, bir arada yaşamanın gerekliliği ve toplumsal düzenin önemi anlatılmalı, içerideki ve dışarıdaki yaşama uyumu bakımından psikolojik destek verilmeli, kişi hem akademik hem de mesleki açıdan eğitilmelidir³⁸. Bu çerçevede bireyselleştirme, dışarı ile ilişkilerinin sağlanması, terapi ve danışma, meslek ve iş kazandırma, eğitim-öğretim ve çalıştırma topluma yeniden kazandırmanın en yaygın enstrümanlarını teşkil etmektedir^{39,40}. Bu enstrümanlara konumuzla ilgili olduğu ölçüde kısaca değinmekte fayda görmekteyiz⁴¹.

Bireyselleştirme: Cezaevine giren kişilerin kişilik özellikleri, eğitimleri, sicilleri, işledikleri suçlar, ilgileri, beklentileri, ruhsal yapıları, kalış süreleri vs. birbirinden farklılıklar arz etmektedir. Bu nedenle bu kişilerin arz edilen özellikleri göz önünde bulundurularak, topluma yeniden kazandırılmaları için en uygun iyileştirme araçlarının seçilmesi, topluma kazandırma programının bireyselleştirilmesi gerekmektedir⁴².

Dışarı ile ilişkilerin sağlanması; cezaevindeki hükümlünün/tutuklunun dışarıdaki yakınlarıyla bağlarını sürdürmesi, onun cezaevinde yakınlarından ve toplumdan izole olmasının önüne geçecek, dışarıdaki sosyal ilişkilerinin de canlı kalmasını sağlayacak, tahliye olduktan sonra yaşama uyum sağlamasını kolaylaştıracak önemli bir topluma yeniden kazandırma aracıdır⁴³.

³⁸ Özbek, s. 47

³⁹ Tülin Günşen İçli/ Aşlıhan Öğün, **Türkiye’de Cezaevlerindeki Rehabilitasyon Faaliyetleriyle İlgili Sosyolojik Bir Analiz**, Ankara, 1999, s. 52.

⁴⁰ Yeniden topluma kazandırmaya yönelik çabalar, sadece cezaevi içerisindeki arz edilen bu faaliyetlerden ibaret değildir. Eğitim, rehberlik ve çalışma faaliyetlerini öngören denetimli serbestlik kurumu, erteleme kurumu (TCK m. 51) ve koşullu salıverme kurumu da (İnfaz Kanunu m. 107) topluma yeniden kazandırmaya yönelik enstrümanlardır.

⁴¹ Eğitim-öğretim enstrümanı bir alt başlık altında detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu nedenle bu başlık altında değinilmemiştir.

⁴² Nitekim İnfaz Kanunu m. 13, m. 23, m. 24, m. 73 ve m. 74’te de iyileştirme programlarının bireyselleştirilmesine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

⁴³ Özbek, s. 201; İnfaz Kanunu m. 83-86’da cezaevindeki kişinin, dışarı ile ilişkilerine ilişkin detaylı düzenlemelere yer verilmiştir. Yine İnfaz Kanunu m. 89-91’de “Salıverilme

Terapi ve danışma; ceza infaz kurumlarındaki yeniden sosyalleştirme faaliyetlerinin en klasığı olup hükümlünün psikolojik durumunu sağlıklı kılma ve motive etme faaliyetleridir. Terapi ve danışma ile hükümlüye suçun yarattığı psikolojik çatışma ve bunalımları çözme, olumlu bir kimlik kazandırma ve toplum hayatına hazırlama noktasında destek olunur. Kurum içinde ruh sağlığı açısından uygun bir ortam oluşturulmasında yönlendirici olmaya çalışılır⁴⁴.

Meslek ve iş kazandırma; hükümlüye, tahliye sonrasında geçimini sağlamaya yönelik meslek eğitimi programlarının uygulanmasıdır. Cezaevindeki kişinin, mesleki eğitim süreci içerisinde çalıştırılarak üretken bir kişilik kazanması amaçlanmakta; bu suretle işlediği suçun önemini, sorumluluğunu ve bunun toplumdışı davranış olduğunu kabullenmesi sağlanırken, suçluluk duygusundan arındırılarak sosyal sorumluluklarının bilincine varması sağlanmaya çalışılmaktadır. Kuaförlük, diş teknisyenliği, bilgisayar programcılığı, dikiş-nakış, marangozluk, berberlik gibi meslek kursları buna örnek olarak gösterilebilir⁴⁵.

Çalıştırma; Çalıştırmanın amacı, hükümlülerin salıverilmelerinden sonra yaşamlarını sürdüreceği meslek ve sanatları öğrenmelerini sağlamak, çalışma ve üretme isteklerini geliştirmek ve güçlendirmektir. Çalışma, hükümlülerin günü yenmesini sağlayacağı gibi kötü düşüncelerin etkisinde kalmalarına da engel olur; hükümlülerin zanaat öğrenmelerini sağlar, kendine güvenlerini getirir ve tahliye olduktan sonra toplum hayatına katılmalarını kolaylaştırır⁴⁶.

3. Toplumaya Yeniden Kazandırma Enstrümanı Olarak Eğitim

Çalışma konumuz dikkate alındığında, söz konusu enstrümanın diğerlerine nispeten daha detaylı olarak ele alınmasında fayda bulunmaktadır. Cezaevindekilerin eğitimi, yeniden topluma kazandırma

İçin Hazırlama” başlığı altında salıverilme öncesine ilişkin özel hükümler öngörülmekte; m. 93-96’da ise cezaevinden izinli olarak çıkmaya ilişkin düzenlemelere yer verilmektedir.

⁴⁴ Bacaksız, s. 4923; Demirbaş, s. 273; İnfaz Kanunu m. 73 ve 29.3.2020 tarih ve 31083 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik (İnfaz Yönetmeliği) m. 12’de, bu amaçlara yönelik olarak cezaevlerinde psikososyal yardım servisinin faaliyet göstereceği öngörülmüştür.

⁴⁵ Demirbaş, s. 274; İçli/Öğün, s. 72; Özbek, s. 195; Bacaksız, s. 4925; İnfaz Kanunu m. 75 ve İnfaz Yönetmeliği m. 88/3’te meslek eğitimine ilişkin düzenlemelere yer verildiği görülmektedir.

⁴⁶ Demirbaş, s. 323; Yakışır, s. 59; Çalıştırma, infaz hukukumuzda öngörülen bir enstrüman olup; hükümlülerin çalıştırılmasına ilişkin esaslar İnfaz Kanunu m. 29-32’de ve İnfaz Yönetmeliği m. 81-85’te düzenlenmiştir.

amacı bakımından ilk olarak uygulanmaya başlanan, çağdaş infaz hukukunda da geçerli olan en yaygın ve etkili enstrümandır⁴⁷. Akademik, dini, mesleki, ahlaki, sanatsal vb. nitelikteki eğitimler cezaevindeki yaşamı insanileştirici bir etkiye sahip olduğu gibi tahliye olduktan sonra gerek kişilik gerek mesleki olarak hükümlünün yeni yaşamına hazır olmasını da sağlamaktadır. Eğitim, bireyin maddi ve manevi varlığının gelişmesi bakımından önemli bir etkiye sahiptir ve bu, düzenli bir toplumun mevcudiyetine doğrudan etki etmekte; bireysel esenliğin yanında vatandaşlığa ve toplumsal bağa da önemli bir katkı sağlamaktadır⁴⁸. Ceza infaz kurumlarındaki mahpusların çoğunun eğitim düzeyinin düşük olduğu dikkate alındığında bu kişilerin cezaevlerinde buldukları süre, onlara başta okuma-yazma olmak üzere kültürel ve eğitici faaliyetlerin öğretilmesi için kullanılmakta; yeteneklerine güven duymaları öğretilmekte ve salıverildikten sonra da kanunlara saygılı bir yaşam sürdürmeleri teşvik edilmektedir⁴⁹.

Akademik açıdan geliştirmeye, donanım veya bilinç kazandırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri, cezaevindekilerin, gerek cezaevi içerisinde açılan eğitim ve öğretim programlarına katılmaları gerekse de dışarıdaki eğitim ve öğretim programlarını takip etmeleri şeklinde gerçekleştirilmektedir⁵⁰.

⁴⁷ Özbek, s. 194; Vehbi Kadri Karier, “Ceza infaz Kurumlarında Eğitim Çalışmaları”, **Adalet Dergisi**, 2012, <http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/44.sayi/2vehbikadri.pdf>.

⁴⁸ Ntombizanele Gloria Vandala, “The Transformative Effect Of Correctional Education: A Global Perspective”, **Cogent Social Sciences**, C. 5, S. 1, 2019, s. 2, 3; Cezaevlerinde eğitim alanında yapılan çalışmalara göre, sürekli olarak cezaevinde eğitimin, gelecekteki hapis cezalarının giderlerinden tasarruf sağlayan, yeniden suçluluk oranlarını azaltmanın etkili bir yolu olduğunu göstermektedir. İngiltere’de hapisane eğitimine harcanan her poundun vergi mükelleflerini iki pounddan fazla tasarruf ettirdiği tahmin edilmektedir ve ABD’de bu oran harcanan her dolar için dört ile beş dolar arasında tasarruf edilmektedir. (Hazel Karafazlı/ Cem Tuna, “Türkiye’de Cezaevlerinde Uygulanan Eğitim Politikaları”, **Eğitim Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, C. 1, S. 2, 2020, s. 44). Hapishanede eğitim almanın Birleşik Krallık toplumuna maliyet ve faydasını değerlendiren Matrix Knowledge Group’un yaptığı araştırma sonucuna göre, eğitim ve mesleki müdahalelerle ilgili olarak kamu sektörüne sağlanan net fayda, suçlu başına 2.000 Sterlin ile 28.000 Sterlin arasında değişmektedir. (John Vorhaus, “Prisoners’ Right To Education: A Philosophical Survey”, **London Review of Education**, C. 12, S. 2, 2014, s. 166).

⁴⁹ Özbek, s. 195; Bacaksız, s. 4923; Demirbaş, s. 273; İçli/Öğün, s. 53 vd.

⁵⁰ Kurumlarda eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesinde; Milli Eğitim Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapılmaktadır. Bu hususta bkz. Karafazlı/Tuna, s. 46.

Cezaevindekilerin eğitimi, önemi ile doğru orantılı olarak cezaların infazına ilişkin uluslararası düzenlemelerde⁵¹ ve iç hukukumuzda kapsamlı düzenlemelere konu olan bir topluma yeniden kazandırma aracıdır. İç hukukumuz bakımından cezaevindekilerin eğitimine ilişkin düzenlemeler kapsamında eğitim sürecini, kapsamını ve ilgili kurumları genel hatlarıyla değinmek gerekirse:

Öncelikle cezaevine giren hükümlülerin, İnfaz Kanununun “*Hükümlülerin gözlem ve sınıflandırılması*” başlıklı 23. maddesi ve İnfaz Yönetmeliği 86. maddesi çerçevesinde ıslahı ve topluma yeniden kazandırılması için gerekli iyileştirme programı belirlenir ki bu programlardan birisi de eğitim ve öğretim programlarıdır⁵².

⁵¹ Örneğin Avrupa Cezaevi Kuralları’nın “Eğitim” başlıklı “28.1 – 28.7” maddeleri arasında, mahkûmların eğitimlerine ilişkin temel kurallara yer verildiği görülmektedir.

“Eğitim

28.1 Her cezaevi, mahpusların beklentilerini de dikkate alarak, bireysel eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için onlara mümkün olduğunca ayrıntılı ve anlaşılır eğitim programları sağlamaya çalışmalıdır.

28.2 Okuma yazma bilmeyen veya dört işlem yapamayan mahpuslar ile temel ya da meslekî eğitim almamış kişilere öncelik verilmelidir.

28.3 Genç ve özel ihtiyaç sahibi mahpusların eğitimine özel dikkat gösterilmelidir.

28.4 Cezaevi rejimi içerisinde eğitim, çalışmadan daha düşük bir statüye sahip olmamalı ve eğitim faaliyetlerine katılan mahpuslar bu yüzden malî yönden veya başka bir konuda dezavantajlı duruma düşmemelidirler.

28.5 Her kurumda mahpusların yararlanması için eğlendirici ve eğitsel kaynak, kitap ve diğer materyallerle yeterli bir biçimde donatılmış zengin bir kütüphane bulunmalıdır.

28.6 Mümkün olabilen her durumda, cezaevi kütüphanesi toplumdaki kütüphane hizmetleriyle işbirliği yapılarak düzenlenmelidir.

28.7 Uygulanabildiği ölçüde mahpusların eğitimi;

a. Ülkenin eğitim ve meslekî eğitim sistemiyle bütünlük içerisinde olmalıdır. Böylece mahpuslar tahliyelerinden sonra herhangi bir zorlukla karşılaşmaksızın eğitim ve meslekî eğitimlerine devam edebilirler ve

b. Dışarıdaki eğitim kurumlarının himayesinde olmalıdır.”

⁵² Ceza infaz kurumlarında bulunan “eğitim ve öğretim servisi”, kurumdaki eğitim ve öğretim hizmetleri ile kültürel etkinlikler ve kütüphane çalışmalarının yürütüldüğü servistir. Bu servisin görevleri İnfaz Yönetmeliğinin 14. maddesinde düzenlenmiştir:

“Eğitim ve öğretim servisi

MADDE 14-(1) Eğitim ve öğretim servisi; kurumdaki eğitim ve öğretim hizmetleri, kültürel etkinlikler, kütüphane çalışmaları ve manevi rehberlik hizmetlerinin yürütüldüğü servistir. Eğitim ve öğretim servisinde; öğretmen, eğitim uzmanı ve kütüphaneci görev yapar.

(2) Öğretmen ve eğitim uzmanı;

a) Hükümlülerin eğitim ve öğretimleri ile manevi kalkınmalarını sağlar, örgün ve yaygın eğitime devam eden hükümlülerin okul kayıtları, sınava giriş işlemleri, sevk hâlinde okul

Eğitim ve öğretim, İnfaz Yönetmeliği m. 88/1’de “Kurumlarda eğitim ve öğretim; hükümlüye yeni ve olumlu davranışlar kazandırmayı hedefleyen ve bu amacı gerçekleştirmek üzere beden, zihin, ahlâk ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı bir biçimde gelişmiş bir yapıya, özgür ve bilimsel düşünceye, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan hakları ve onuruna saygılı, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek, bilgi, yetenek, beceri ve davranışlarını geliştirmek, birlikte çalışma ve iş görme alışkanlığı kazandırarak yaşama hazırlamak, kendilerinin geçim ve mutluluklarını sağlayacak faaliyetleri içeren hizmetlerin bütünüdür.” şeklinde tanımlanmıştır⁵³.

Yine eğitim programlarının amacı ve kapsamının ne olduğuna ilişkin olarak İnfaz Kanununun “Eğitim programları” başlıklı 75. maddesinde şu şekilde bir düzenlemeye yer verilmiştir: “(1) Ceza infaz kurumlarında bulunduğu süre içinde hükümlüye, kişiliğini geliştirecek, eğitimini güçlendirecek, yeni beceriler elde etmesini, suç işleme eğilimini yok etmeyi sağlayacak ve salıverilme sonrasına hazırlayacak programlar uygulanır. (2)

kayıtlarının nakledilmesi gibi eğitim ve öğretimleri için gerekli her türlü işlemleri yürütür ve konu hakkında bilgilendirme yapar.

b) Her yılın eğitim ve öğretim döneminin başlangıcında eğitim ve öğretim, kurs gibi görev alanına giren konularda bir yıllık plan hazırlayarak kurum en üst amirine sunar ve eğitim ve öğretim istatistiklerini düzenler.

c) Yıl içinde değişebilecek koşullar nedeniyle, yıllık planda değişiklikler yapar.

ç) Kütüphanecinin bulunmadığı hallerde, kütüphanecinin görevlerini yerine getirir.

d) Okuma yazma bilmeyen hükümlülere, okuma yazma öğretilmesinden sorumludur. Herhangi bir sebeple öğrenme güçlüğü görülenleri, kurum en üst amirine bildirir. Kurum en üst amiri ve öğretmen bunların okuma yazma öğrenmeleri için gereken önlemleri alır.

e) Kurumda eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam edenlerin isimlerini, başladıkları tarihi, hangi sınıfa devam ettiklerini, başlangıçtaki öğrenim düzeylerini, eğitim ve öğretimde gösterdikleri ilerlemeyi, başarısını, devam sürelerini, sınıf yükselmelerini, davranış notlarını, gözlem değerlendirme raporu veya gelişim değerlendirme raporunun ilgili bölümüne kaydeder.

(3) Kütüphaneci; kütüphane ve kitaplığa gelen eserlerin kaydını yapar, bakım ve muhafazasını, dağıtılıp toplanmasını, kütüphane ve kitaplık olarak ayrılan yerin düzeni ile her türlü ihtiyaçlarını tespit eder, iş birliği yapılan diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait kütüphaneler ile ilgili gerekli iş ve işlemleri yürütür.

(4) Eğitim ve öğretim çalışmalarını ile öğretimden yararlanma ve sınavlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.”

Eğitim ve öğretim servisinin görevlerine ilişkin açıklamalar için ayrıca bkz. http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/egitim_servisi/genelbilgi.asp, ET. 30.11.2021.

⁵³ Yönetmeliğin 89. maddesinde “öğretimden yararlanma”; 90. maddesinde “özel kurslar”; 91. maddesinde “ders araç ve gereçler”; 92. maddede “beden eğitimi ve etkinliklere katılma”; 93. maddede ise “konferans ve seminerler” düzenlenmiştir.

Eğitim çalışmaları, hükümlünün yaş, ceza süresi ve yeteneklerine öncelik verilerek ekonomik ve kültürel durumuna uygun biçimde düzenlenen eğitim programları; temel eğitim, orta ve yükseköğretim, meslek eğitimi, din eğitimi, beden eğitimi, kütüphane ve psikososyal hizmet konularını kapsar."⁵⁴

Görüleceği üzere cezaevindeki kişilere yönelik eğitim programları, temel eğitim, orta öğretim, yükseköğretim, meslek eğitimi, din eğitimi, beden eğitimi, kütüphane ve psikososyal hizmet konularını kapsamaktadır. Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliğinde hükümlülere uygulanacak eğitim ve iyileştirme programları hakkında düzenlemeler yapılmış olup; söz konusu eğitimlere ilişkin esaslar, bu Yönetmeliğin 29. maddesinde düzenlenmiştir⁵⁵.

⁵⁴ "Öğretimden yararlanma" başlıklı İnfaz Kanunu m. 76'da, açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlülerin örgün ve yaygın, kapalı ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin yaygın öğretimden yararlanmalarının sağlanacağı düzenlenmiştir.

⁵⁵ "Eğitim öğretim programları

Madde 29 — Hükümlüler hakkında, aşağıda belirtilen eğitim öğretim programları uygulanır;

a) Yaygın eğitim: Hükümlülerden okuma-yazmayı bilmeyenler, okuma-yazma; ilköğretim okulunun üç, dört ve beşinci sınıflarından ayrılanlar ise ikinci kademe eğitimi başarı kurslarına katılmak zorundadır. Özel güçlükleri olan hükümlülere ve özellikle okuma yazma sorunu olanlara itina gösterilir.

1) İlköğretimin ara sınıflarından ayrılmış olanlar ile yetişkinlerden, ikinci kademe eğitimi başarı kurslarını tamamlayanların açık ilköğretim okuluna kaydı yapılır ve devamları sağlanır.

2) Hükümlüler, açık öğretim lisesi kurslarına devam ederek, Millî Eğitim Bakanlığı il müdürlüğünce ceza infaz kurumlarına gönderilen komisyonlar aracılığı ile sınavlara katılabilir.

3) Hükümlüler, üniversiteye giriş sınavları ile açık öğretim fakültesi sınavlarına kurumlara gönderilen komisyonlar aracılığı ile katılabilir.

b) Örgün eğitim: Yükseköğretim kurumuna devam eden öğrencinin çeşitli nedenlerle tutuklanması ya da hüküm giymesi veya ceza infaz kurumunda kalmaktayken üniversiteyi kazanması durumunda, okul idarelerinin kabul etmesi koşuluyla, gerekli güvenlik önlemleri altında sınavlara katılması sağlanır. Çeşitli nedenlerle ceza infaz kurumlarında, okullarına devam edemeyen öğrencilerin müracaat etmeleri hâlinde, öğrenim haklarının saklı tutulması için yükseköğretim kurumları nezdinde girişimlerde bulunulur.

c) İş ve meslek eğitimi ile beceri kursları: Kurum tarafından, hükümlülerin salıverilme sonrası yaşamlarını sürdüreceği bir meslek edinmeleri ve boş zamanlarını değerlendirmeleri için iş ve meslek eğitimi ile beceri kursları düzenlenir. Meslek eğitiminin, sadece ceza infaz kurumu imkânlarıyla değil, ilgili kurum ve kuruluşların katılımı ile sağlanmasına, kurum dışında uygulanan eğitim ile ceza infaz kurumunda uygulanan eğitim arasında önemli bir fark yaratılmamasına özen gösterilir.

YÜHFD Cilt: XIX Sayı:1 (2022)

Yükseköğretim bakımından, söz konusu düzenlemede hükümlülerin üniversiteye giriş sınavları ile açık öğretim fakültesi sınavlarına kurumlara gönderilen komisyonlar aracılığı ile katılabileceği öngörülmektedir (m. 29/a-3)⁵⁶. Yine yükseköğretim kurumuna devam eden öğrencinin çeşitli nedenlerle tutuklanması ya da hüküm giymesi veya ceza infaz kurumunda kalmaktayken üniversiteyi kazanması durumunda, okul idarelerinin kabul etmesi koşuluyla, gerekli güvenlik önlemleri altında sınavlara katılmasının sağlanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca çeşitli nedenlerle ceza infaz kurumlarında, okullarına devam edemeyen öğrencilerin müracaat etmeleri hâlinde, öğrenim haklarının saklı tutulması için yükseköğretim kurumları nezdinde girişimlerde bulunulacağı öngörülmüştür (m. 29/b).

İnfaza ilişkin mevzuatımızda yer alan sair bazı hükümler de hükümlülerin iyileştirilmesi bakımından eğitim enstrümanına ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Örneğin İnfaz Kanunu m. 17/4 uyarınca hapis cezasının infazının ertelenmesi sebeplerinden birisi, hükümlünün yükseköğrenimini bitirebilmesidir. Yine İnfaz Kanunu m. 67/3 uyarınca Adalet Bakanlığının uygun görmesi hâlinde eğitim ve kültürel amaçlı olarak bilgisayarın ceza infaz kurumuna alınmasına izin verilebilir. İnfaz Kanunu m. 62/2 gereği eğitim ve öğretimine devam eden hükümlülerin ders kitapları denetime tâbi tutulamaz. Ayrıca Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmelik m. 15/3'te hükümlülerin kendilerini geliştirmeleri için gerekli görülen eğitim ve kültürel çalışmalarında kullanabilecekleri malzemeleri, koğu, oda ve eklentiler dışında, idare tarafından uygun görülecek yerlerde ve denetim altında bulundurmasına ve kullanılmasına kurum olanakları çerçevesinde izin verileceği belirtilmiştir.

d) Sosyal ve kültürel etkinlikler: Ceza infaz kurumlarındaki hükümlülerin maddî ve manevî bütünlüklerinin korunup geliştirilebilmesi için, tiyatro, müzik, resim, folklor, el becerileri, spor karşılaşmaları, satranç ve lisan kursları, konferans, konser gibi çeşitli sosyal kültürel çalışmalar düzenlenir. Hükümlüler, bu çalışmalara dinleyici ya da izleyici olarak katılabilecekleri gibi, aktif görevler de alabilir ve her ceza infaz kurumunda yeterli miktarda bulunan kitle iletişim araçlarından yararlanabilir.

e) Din kültürü ve ahlâk öğretimi: Ceza infaz kurumlarında din kültürü ve ahlâk öğretimi programı uygulanır. Ancak, hükümlülerin bu programlara katılması isteğe bağlıdır."

⁵⁶ 2011 yılında Adalet Bakanlığı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nden Sorumlu Devlet Bakanlığı arasında maddi imkânı yetersiz tutuklu ve hükümlülerin sınav giderlerinin karşılanmasına ilişkin işbirliği protokolü imzalanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili Protokol metni için bkz. <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2972021105709P-72.pdf>, ET. 30.11.2021.

Nihayet burada, “eğitim ve iyileştirmeye dayalı” faaliyet gösteren “çocuk kapalı ceza infaz kurumları”, “çocuk eğitim evleri” ve “gençlik kapalı ceza infaz kurumlarından” da bahsetmekte fayda bulunmaktadır. İnfaz Kanunu m. 11’de tanımlanan çocuk kapalı ceza infaz kurumu; çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır. Çocuk eğitim evleri; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların; hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edindirilmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülen yerine getirildiği tesislerdir. İnfaz Kanunu m. 15 gereği kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve on sekiz yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri bakımından yirmi bir yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir. Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları ise İnfaz Kanunu m. 12 uyarınca cezanın infazına başlandığı tarihte on sekiz yaşını bitirmiş olup da yirmi bir yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitim ve öğretim esasına dayalı kurumlardır.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından çocuk eğitim evlerinde ve çocuk kapalı ceza infaz kurumlarında kalmakta olan hükümlü ve tutukluların örgün ve yaygın eğitimlerine devam etmelerine ait usul ve esaslar ile akademik veya mesleki eğitimlerine devam eden çocukların başka kurumlara sevkleri sırasında yapılacak işlemlere ilişkin usul ve esasları göstermek, mevzuatın uygulanmasını kolaylaştırmak ve uygulamada ortaya çıkan sorunları gidermek amacıyla 1.1.2006 tarih ve 51 nolu Genelge yayınlanmıştır. Yine ceza infaz kurumlarında genc ve yetişkin hükümlü ve tutuklulara uygulanacak eğitim ve iyileştirme çalışmalarına ilişkin usul ve esasları göstermek, mevzuatın uygulanmasını kolaylaştırmak ve uygulamada ortaya çıkan sorunları gidermek amacıyla “*Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümler*” konulu 46/1 nolu Genelge yayınlanmıştır. Söz konusu Genelgede dikkati çeken husus, tutuklu ve hükümlülerin kurum içi ve kurum dışındaki eğitim faaliyetlerine katılmalarını olabildiğince mümkün kılan, teşvik eden ve kolaylaştıran hükümler öngörmesidir. Bu bağlamda Genelgenin birinci maddesinde, AY m. 42’de “*Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz.*” şeklinde düzenlenen eğitim hakkının, kurum yaşantısının gerektirdiği doğal sınırlamalar dışında tutuklu ve hükümlüler için de geçerli olduğu belirtilmiştir. Eğitimin ilkelerinin sıralandığı üçüncü maddesinde ise “*m) Mümkün olan her durumda hükümlü*

ve tutukluların ceza infaz kurumları dışında eğitime katılmasına izin verilmelidir.” ve “n) Hükümlü ve tutukluların saliverilme sonrasında da eğitimlerine devam etmelerini sağlayacak tedbirler alınmalıdır.” şeklindeki ilkelere de yer verilmiştir⁵⁷.

E. Değerlendirmemiz

Cezası infaz edilen hükümlünün, infaza konu olan cezanın gerektirdiği kısıtlılıklar dışındaki (örneğin hapis cezası bakımından özgürlüğünden yoksun kalma gibi) tüm diğer insan hakları, hükümlüye sağlanmalıdır. Bu haklara saygı, cezanın infazının amacı olan topluma yeniden kazandırmanın ön koşuludur. Bu bağlamda hükümlünün yaşam şartlarının, mümkün olduğunca normal yaşam şartlarına uydurulması, birlikte yaşadığı toplumun değerlerinden ve düzeninden uzaklaşarak cezaevilileşmesinin⁵⁸ önlenmesi gerekir⁵⁹ 60. Yükseköğretim mevzuatı uyarınca ise mahkeme kararı ile kesinleşmiş olmak kaydıyla suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, böyle bir örgütü yönetmek veya bu amaçla kurulan örgüte üye olmak, üye olmamakla birlikte örgüt adına faaliyette bulunmak veya yardım etmek fiillerini işleyen öğrenciler için yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilmektedir. Oysa günümüz modern toplumlarında olduğu gibi cezaların infazına ilişkin mevzuatımızda da cezanın infazının amacının, cezaevindeki kişiyi rehabilite ederek dışarıdaki yaşama dönmeye her bakımdan hazırlamak suretiyle yeniden topluma kazandırmak olduğu kabul edilmektedir. Cezaevindekilerin eğitiminin de bu amaca yönelik en yaygın ve etkili enstrüman olduğu yukarıda ele alınmıştır. Bu bağlamda Disiplin Yönetmeliğindeki

⁵⁷ Söz konusu genelgeler için bkz. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/13>, ET. 30.11.2021.

⁵⁸ Cezaevine konan kişi, önceki “özgür” yaşamındaki sosyal ortamından kopar ve yeni “kapalı” bir topluma dâhil olur. Sahip olduğu sosyal statüsünü, otonomisini kaybeder, özgürlük alanı daralır, sıkı bir denetim altında yaşamaya başlar. Bu süreçte cezaevini, oradaki yaşamı hayatının merkezine almaya ve dış dünyadaki yaşamdan kopmaya başlar. Cezaevi dışındaki sosyal ilişkilerin yerini, cezaevindeki sosyal ilişkiler alır. Hükümlü, o cezaevinde geçmişten beri gelişen alt kültüre (kendine özgü geleneklerine, alışkanlıklarına, diline, adetlerine) adapte olup, özgür yaşamındayken ait olduğu kültürden uzaklaşmaya başlar. (Cezaevilileşmeye ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. Demirbaş, s. 233 vd.; Özbek, s. 135 vd.; Bacaksız, s. 4932)

⁵⁹ İnfaz Kanunu m. 6/1-b’de yer düzenlemeye göre de “Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin düzenli bir yaşam sürdürmeleri sağlanır. Hürriyeti bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluk, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddi ve manevi koşullar altında çekirilir. Hükümlülerin, Anayasada yer alan diğer hakları, infazın temel amaçları saklı kalmak üzere, İnfaz Kanununda öngörülen kurallar uyarınca kısıtlanabilir.”

⁶⁰ Demirbaş, s. 201-202

yükseköğretim kurumundan cezasının cezanın amacı ile bağdaştığını söylemek güçtür. Diğer bir anlatımla rehabilite edilmek için cezaevine konulan bir suçlunun en büyük rehabilitasyon aracı olan eğitim enstrümanından mahrum bırakılması, cezanın infaz amacı ile örtüşmeyecektir.

Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası öngören yürürlükteki yönetmeliğin dayanağı olan 2547 sayılı Kanun, 12 Eylül sonrası askeri dönemin bir ürünüdür⁶¹. Özellikle yetmişli yıllarda artan “öğrenci olayları” ve bunun ülkedeki kargaşanın başlıca sebebi olarak görülmesi⁶², yükseköğretim kurumuna çekidüzen verme ve disipline etme gerekliliği düşüncesini doğurmuş ve bu düşünce, 1980 darbesinden hemen sonra çıkarılan bu Kanuna yansımıştır. Söz konusu Kanunun modern ceza infaz anlayışı ile ters düşen bu nitelikte bir düzenlemeye yer vermesinin temelinde de yürürlüğe girdiği dönemin olağanüstü koşulları yatmaktadır. Cezaların infazının amacı, eğitimin bu amaç bakımından önemi ve verilen cezanın öğrencinin hayatını nasıl ve ne ölçüde etkileyeceği yeterince değerlendirilmeden çıkarılmış bir düzenlemedir.

Yukarıda arz edildiği üzere cezaların infazına ilişkin mevzuatımızda, cezaevindekilerin eğitimine ilişkin olarak bu enstrümanın önemi de dikkate alınarak çok sayıda düzenlemeye yer verilmiştir. Bununla birlikte topluma yeniden kazandırma amacının en etkin enstrümanı olan cezaevindekilerin eğitimi, bazı imkânsızlıklar ve yetersizliklerin yanında bilhassa cezaevi nüfusunun fazlalığı nedeniyle etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilememektedir⁶³. Bu realiteye rağmen bir yükseköğretim kurumunda hâlihazırda eğitim görmekte olan bir hükümlünün bu rehabilitasyon aracından mahrum bırakılması, cezanın infazı ile güdülen

⁶¹ 2547 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra öğrencilerin disiplin işlerine ilişkin olarak 1985 tarihli Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği çıkarılmış, 28 yıl yürürlükte kalmış ve yerine 18.8.2012 tarihli Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Mülga Yönetmelikle kıyaslandığında işlenebilecek suç ve cezalar ile usul hükümleri bakımından öğrenci lehine çok önemli değişiklikler getirdiği görülen bu Yönetmelik, özgürlük alanının gelişmesi bakımından ciddi bir adım olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Zeynep Kıvılcım/Benan Molu/ Esra Demir Gürsel/ Gülşah Kurt/ Hülya Dinçer, **Üniversitelerde Disiplin Soruşturmaları: Öğrencilerin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 9

⁶² Bu husustaki değerlendirmeler için bkz. Bilal Nergiz, “12 Eylül Döneminde Millî Güvenlik Konseyi’nin Yasama Faaliyetleri (12 Eylül 1980-18 Ekim 1982), **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s. 107

⁶³ Bu eleştiriler için bkz. Ayhan, s. 143-144; Bacaksız, s. 4929; Özbek, s. 195, 219.

topluma yeniden kazandırma amacıyla bağdaşmamaktadır. Kaldı ki cezaevinde verilen eğitim, üniversitede verilen eğitim gibi nitelikli de olmayabilmektedir. Eğer suçta tekerrürün önüne geçilmek isteniyorsa hükümlünün nitelikli eğitim alması imkânı elinden alınmamalıdır. Yükseköğrenim imkânına sahip olan hükümlü, cezasının infazı esnasında oyalanabileceği, kendisini eğitebileceği, geleceğe umutla bakabileceği, tahliyesi sonrası hayatını planlayabileceği bir imkâna sahip olacak ve bu suretle yeniden suç işlemekten kaçınacaktır. Mevcut düzenlemedeki gibi aksi yönde bir yaklaşım, örgüt suçlusu hükümlüyü, tahliye olduktan sonra yine örgütün kucağına atmak anlamına gelecektir. Oysa örgüt suçlularının yeniden topluma kazandırılmaya çalışılması onları örgütün kucağına terk etmeme, kendi yolunu bulabilmesine ve geleceğini belirlemesine imkân tanıma, örgüt tarafından kişiliksizleştirilip “beyninin yıkanmasına” karşı korumak için gereklidir. Öğretide de ifade edildiği üzere infaz rejiminden beklenen yararın sağlanabilmesi, hükümlünün infaz sonrasının da hesap edilmesine bağlıdır⁶⁴.

Topluma yeniden kazandırma düşüncesi, işlenen suçtan ve alınan cezanın süresinden bağımsız olarak tüm suçlular için geçerlidir. Bu bağlamda müebbet hapis cezası alan hükümlülerin dahi belirli bir yaşam amacına sahip olması ve özgürlükten yoksunluğun zararlı etkilerine karşı korunması arzulanır⁶⁵. Örgüt suçlularının “asla ıslah olmaz” olarak görülmesi, tahliye olduktan sonra yeniden örgüte döneceklerine kesin gözüyle bakılması ve onlardan umut kesildiği için onların yeniden topluma kazandırılmasına yönelik imkân sağlanmaması bu kişiler bakımından herhangi bilimsel bir gerçekliğe dayanmayan, önyargılı, düşmanca bir tutum niteliğindedir. Burada, “herkesin ölene kadar eğitilebilir” olduğu kabulünden hareket edilmelidir⁶⁶. 2547 sayılı Kanununun 54/1-a maddesindeki ve Disiplin Yönetmeliği 9/1-a maddesindeki düzenlemelerin temelinde ise ilgili kurumun düzenini korumaktan ziyade örgüt suçlularının “ıslah olmaz suçlular” olarak görülmesi anlayışı yatmaktadır. Yükseköğretimden çıkarmaya ilişkin bu hükümlerin açık öğretim fakültesinde okuyan örgüt suçluları için de geçerli olması, bunun açık bir göstergesidir. Örgüt suçlularının da bizim aramızdan çıkıp cezaevine konduktan sonra bir gün tekrar aramıza dönebilecekleri unutulmamalıdır. Burada, o kişilerin yeniden

⁶⁴ Yakışır, s. 51.

⁶⁵ Yakışır, s. 25; Bacaksız, s. 4931; Özbek, s. 47, 192

⁶⁶ Bacaksız, s. 4934

sosyalleşmiş bir şekilde mi aramıza katılmasının toplum bakımından iyi olacağı yoksa aksinin mi daha iyi olacağı değerlendirilmelidir.

İnfaz mevzuatımızın konuya yaklaşımı da örgüt suçlarının daha sıkı infaz koşullarına tabi tutulması ve fakat direkt olarak “tehlikeli suçlu” olarak nitelendirmemesi ve topluma yeniden kazandırma araçlarından faydalandırılması yönündedir⁶⁷. Bu husus detaylandırılacak olunursa, “tehlikeli suçlu” kavramı ve hangi suçluların bu şekilde nitelendirileceği üzerinde bir mutabakat bulunmamaktadır. Yine hangi suçluların bu şekilde nitelendirileceğine ilişkin tarihsel süreçte farklı ölçütlerin belirlendiği, günümüzde de ülkelerin farklı ölçütler temelinde bir sınıflandırma yaptığı görülmektedir⁶⁸. İnfaz Kanununda tehlikeli suçlu veya tehlikeli hükümlü kavramlarına yönelik bir tanımlama yapılmamıştır. Ancak İnfaz Yönetmeliği m. 64’te “tehlikeli hükümlü”, “*suçun nitelik ve işleniş şekline göre, toplum için ciddi bir tehlike oluşturan veya kurumun güvenlik ve düzenini ihlâl edebileceği konusunda delil veya ciddi emareler olan hükümlüler tehlikeli hükümlü sayılır.*” şeklinde tanımlanmıştır⁶⁹. Görüleceği üzere İnfaz Kanunu ve İnfaz Yönetmeliğinde örgüt suçlularının peşinen “tehlikeli hükümlü” olarak nitelendirildiği bir düzenleme bulunmamaktadır.

Buna karşılık TCK m. 58/9’da ise “özel tehlikeli suçlu” terimine yer verildiği görülmektedir. TCK’nın “Suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlular” başlıklı 58. maddesinin 9. fıkrasında yer alan düzenlemeye göre “*Mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli*

⁶⁷ Cezaların infazına ilişkin mevzuatta yer alan hükümler incelendiğinde, hükümlünün bir eğitim programından mahrum bırakılmasına yönelik bir disiplin cezasına yer verilmediği, bilakis İnfaz Kanunu m. 43 uyarınca bir eğitim programının etkin bir şekilde uygulanmasına engel olan hükümlülerin disiplin yaptırımı ile karşılaşacağına ilişkin düzenlemelere yer verildiği görülmektedir.

⁶⁸ Demirbaş, s. 279; Yakışır, s. 109. Tehlikeli suçlu kavramına ilişkin sair açıklamalar için bkz. Mustafa Tören Yücel, “Ceza İnfaz Kurumlarında Tehlikeli Suçluların Tedavisi”, **İnfaz Hukukunun Sorunları**, Ankara, 2001, s. 222 vd; Sulhi Dönmezer, “Teröristlerin Rehabilitasyonu”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C. 51, S. 1-4, 1985, s. 10 vd.; Özbek, s. 455

⁶⁹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R (82) 17 Sayılı Tavsiye Kararında da benzer bir tanımlamaya yer verildiği görülmektedir: “İslediği cürmün nitelik ve icra şekli göz önüne alındığında, toplum için ciddi bir tehlike oluşturan ve cezaevinin güvenlik ve nizamını ihlâl edebileceği inancının teassüsü için delil var olan, hükümlü tehlikeli sayılır.”

5275 sayılı Kanunda, tehlikeli hükümlüler bakımından bazı imkanları kullanırken sınırlama getirildiği, bazı imkanlardan faydalanmalarının engellendiği ve bazı faaliyetler bakımından ise ilave güvenlik tedbirlerinin alındığı görülmekte olup; m. 9, m. 16, m. 63., m. 66, m. 67, m. 68, m. 74, m. 83, m. 94, m. 115’te yer alan düzenlemeler, bunlara örnek olarak gösterilebilir.

serbestlik tedbirinin, itiyadi suçlu, suçu meslek edinen kişi veya örgüt mensubu suçlu hakkında da uygulanmasına hükmedilir.” TCK m. 6/1-j’de yer alan düzenlemede ise örgüt mensubu suçlu deyiminden; bir suç örgütünü kuran, yöneten, örgüte katılan veya örgüt adına diğerleriyle birlikte veya tek başına suç işleyen kişinin anlaşılacağı ifade edilmiştir. Söz konusu düzenlemelerden, örgüt mensubu suçlunun, özel tehlikeli suçlu olarak nitelendirildiği ve bu kişilerin cezalarının infazında, mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin uygulanması gerektiği öngörülmüştür. İnfaz Kanunu “hükümlülerin gruplandırılması” başlıklı 24. maddesinde, “ilk defa suç işleyenler, mükerrirler, itiyadi suçlular veya suç işlemeyi meslek edinenler” ile “Tehlike hâli taşıyanlar”ın ayrı ayrı bentlerde sınıflandırıldığı görülmektedir.

Tüm bu düzenlemeler ışığında “tehlikeli hükümlü” ve “özel tehlikeli suçlu” kavramlarının aynı şeyi ifade etmediği; örgüt mensubu suçluların, direkt olarak “tehlikeli hükümlü” olarak nitelendirilmediği ve fakat TCK m. 58’deki düzenleme dikkate alındığında “özel tehlikeli suçlu” olarak nitelendirildiği ve mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin uygulanması gerektiğinin kabul edildiği görülmektedir. Bu çerçevede örgüt mensubu suçluların, direkt olarak “toplum için ciddi bir tehlike oluşturan veya kurumun güvenlik ve düzenini ihlal edebileceği konusunda delil veya ciddi emareler olan hükümlü” olarak nitelendirilmediği ancak bu kişilerin diğer suç faillerine göre suç işleme eğilimlerinin yüksek olması dikkate alınarak⁷⁰, mükerrirlere özgü infaz

⁷⁰ Örneğin örgüt mensubu suçlular, yüksek güvenlikli kapalı infaz kurumlarında cezalarını çekerler (İnfaz Kanunu m. 9); ıslahlarının daha fazla zaman alacağı düşünülerek adi suçlulara nispeten daha fazla koşullu salıverilme süreleri öngörülmüştür (İnfaz Kanunu m. 107/2,4,16; m. 108; TMK m. 17); bu hükümlülerin değerlendirilmesi ve iyi halin belirlenmesinde idare ve gözlem kuruluna katılacak kişiler yasada ayrıca belirlenmiştir (İnfaz Kanunu m. 89); denetimli serbestliğe ayrılma süreleri nispeten daha kısa belirtilmiştir (İnfaz Kanunu geçici m. 6); Açık ceza evine ayrılma süreleri farklı düzenlenmiştir (İnfaz Kanunu m. 14/2-a, Geçici m. 9/6; Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği m. 6, 8); cezanın infazının ertelenmesinin mümkün olmadığı suçlar arasında terör suçları ve örgütlü suçlar sayılmıştır (İnfaz Kanunu m. 17/6); avukatla görüşmelerinin kaydedilebileceği, izlenebileceği, görüşmelerin gün ve saatlerinin sınırlandırılabilirliği öngörülmüştür (İnfaz Kanunu m.59); telefonda yararlanma hakkının örgüt mensubu hükümlü bakımından kısıtlanabileceği öngörülmüştür (İnfaz Kanunu m. 66/1); radyo, televizyon yayınları ile internet olanaklarından yararlanma hakkının örgüt mensubu hükümlü bakımından kısıtlanabileceği öngörülmüştür (İnfaz Kanunu m.67/4); mektup, faks ve telgraf gönderme ve alma hakkının kısıtlanabileceği veya kaydedilebileceği öngörülmüştür (İnfaz Kanunu m.68/5); terör suçları ile örgüt kurmak, yönetmek veya

rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin uygulanması esasını getirmek suretiyle, bu kişileri ıslah etmek, yeniden topluma kazandırmak ve böylece cezanın özel önleme amacını ön plana çıkarmak istendiği anlaşılmaktadır⁷¹.

III. YÜKSEKÖĞRETİM KURUMUNDAN ÇIKARMA CEZASININ EĞİTİM HAKKI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Eğitim Hakkının Tanımı

Hukuktan pedagojiye farklı disiplinlerde kendine yer bulan eğitimin tanımlanması oldukça güçtür. Zira eğitimin bireyin yetenekleri, farkındalığı, kimliği, bütünlüğü, potansiyeli ve hatta gücünü geliştirmedeki rolü ve işlevi dahi eğitimin tanımını yapmakta yeterli olmamaktadır⁷². Eğitim, her ne kadar çocukluk ve ergenlik dönemi için anlaşılabilir de yaşamın her aşamasında farklı biçimlerde devam eder⁷³. AY m. 41'de de bu farklı biçimler gözetilerek eğitim hakkı “*eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi*” kenar başlığı ile formüle edilmiştir. Eğitim bünyesinde terbiyeyi ve hatta ıslahı da⁷⁴ barındıran ve bir kurum dâhilinde yürütülmesi gerekmeyen bir süreçtir. Öğrenim ise mesleki yahut profesyonel bilgi edinme süreci olup öğrenimin konusu, bireyin sosyal ve politik bağlar kurmasını sağlayacak bir potansiyeldir⁷⁵.

Eğitimin hukuki olarak tanımı bağlama göre değişebilir. Bu muhtevada eğitim, eğitmek veya eğitim almak biçiminde tasavvur edildiğinde bir negatif hak olarak devletin müdahalesinden arı bir şekilde birini eğitime veya eğitim alma özgürlüğü olarak anlaşılabilir. Eğitime eşit erişim ve negatif ayrımcılığın önlenmesi, devletleri uluslararası teamül olarak da

örgüte üye olmak suçlarından ya da örgüt faaliyeti kapsamında işlenen suçlardan mahkûm olanlar hakkında özel infaz usullerinin uygulanmasında kısıtlamaya gidilmiştir (İnfaz Kanunu m. 110/9).

⁷¹ Özbek, s. 458.

⁷² Jootaek Lee, “The Human Right to Education: Definition, Research and Annotated Bibliography”, **Emory International Law Review**, C. 34, S. 3, 2020, s. 761-762.

⁷³ William A. Schabas, **The European Convention on Human Rights A Commentary**, UK, Oxford University Press, 2015, s. 996.

⁷⁴ Savaş Koçyiğit, “Uluslararası Belgeler ve Türk Hukukunda Eğitim Hakkı”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 7.

⁷⁵ Ahmet Ziya Çalışkan, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Eğitim Ve Öğrenim Hakkı”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.11, S. 3-4, 2007, s. 299.

düşünülebilecek ayrımcı fiillerde bulunmaktan men eder. Ancak öte yandan eğitimin tanımı, ikinci nesil sosyal haklarla ilgili olarak eğitim için gerekli kurum ve fon oluşturma gibi devletten aktif olarak belirli şeyleri sağlamasına yönelik bir pozitif hak şeklinde de olabilir. Nihayetinde kişilik, yetenek ve onur gibi belirli çıktı ve amaçları olan bir süreç anlamına gelebilen eğitim hem negatif hem pozitif bir hak olarak düşünülebilir⁷⁶.

Eğitim hakkı gerek Birleşmiş Milletler gerekse Avrupa Konseyi düzeyinde pek çok hukuki düzenlemeye konu olmuş bir haktır. Kronolojik olarak bu hak ilk kez 1960 tarihli Birleşmiş Milletler Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşmede tanınmıştır. Sözleşme m. 1/2’de eğitim; tüm eğitim türleri ve düzeyleri dâhil olmak üzere eğitime erişimi, eğitimin standardını, kalitesini ve eğitimin verildiği koşulları içerir biçimde geniş tanımlanmıştır⁷⁷. Bu geniş tanımdan yapılacak çıkarım, eğitim sisteminin her aşamasında ayrımcılığın engellenmesi, eğitime dair asgari standartların belirlenmesi ve kalitesinin artmasının eğitim hakkının gereklerinden olmasıdır⁷⁸.

Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS) m. 13 ve Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) m. 28/1 ile taraf devletlerin sözleşmede tanınmış eğitim hakkını aşamalı gerçekleştirme yükümlülüğü bulunmaktadır. ESKHS m. 13/1, “*insanın kişiliğinin ve onurunun tam olarak gelişimi*” ve “*insan haklarına saygıyı güçlendirmesi*” şeklinde insan hakları bağlamında eğitimin amaçlarını ve içeriğini belirtmiştir. Ayrıca Sözleşmeye göre bu şekilde eğitim “*herkesin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılmasını, tüm uluslar ve tüm ırksal, etnik veya dini gruplar arasında anlayışı, hoşgörüyü ve dostluğu geliştirmesini*” sağlayacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) sistemi içinde de eğitim hakkı, 1 numaralı Ek Protokol’ün 2. maddesinde (P1-2) düzenlenmiştir. Hakkın, eğitim hakkından yoksun bırakmama ve ebeveynin çocuğunu kendi dini ve felsefi düşüncelerine göre yetiştirmesine saygı hakkı şeklinde iki veçhesi bulunmaktadır⁷⁹. Eğitim hakkı Sözleşme ve Protokollerde ekonomik, sosyal

⁷⁶ Lee, s. 764-765.

⁷⁷ Sözleşme’nin tam metni için bkz. (çevrimiçi) http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12949&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html 19.10.2021.

⁷⁸ Koçyiğit, s. 17.

⁷⁹ *Valsamis v. Yunanistan*, Başvuru No. 21787/93, 18 Aralık 1996, para. 27; *AYM, İdris İsen Başvurusu*, Başvuru No. 2013/7171, 13.04.2016, para. 52; Çalışkan, s. 305; Abdullah Çelik, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Eğitim Hakkı”, *TAAD*, Y. 6, S. 20, 2015, s. 286.

ve kültürel hak olduğuna dair üzerinde mutabakata varılmış tek hak⁸⁰. Eğitim hakkının üzerinde mutabakata varılmasının sebebi, BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin Genel Yorumunda vurguladığı üzere eğitimin hem başlı başına bir insan hakkı olması hem de diğer insan haklarını gerçekleştirilmenin vazgeçilmez bir yolu olması ile izah edilebilir. Komite bir “güçlendirme hakkı” olan eğitimi, ekonomik ve sosyal olarak dezavantajlı olan yetişkin ve çocukların kendilerini yoksulluktan kurtarabilecekleri ve topluma tam olarak katılma araçlarını elde edebilecekleri birincil araç olarak nitelendirmektedir. Ayrıca eğitimin önemi yalnızca pratik ihtiyaçlarla sınırlı olmayıp Komitenin romantik ifadesine göre eğitim, “özgürce ve geniş çapta dolaşabilen iyi eğitilmiş, aydınlanmış ve aktif bir zihin, insan varlığının zevklerinden ve ödülllerinden biridir”⁸¹.

B. Eğitim Hakkının Kapsamı

Çocuk ve gençlerin eğitim almasının bir hak olduğu tartışmasız olsa da yaş ve düzeylere göre eğitimin bir hak olup olmadığı tartışmalıdır⁸². Bağlayıcı olmamakla birlikte devletlere yol gösterici olarak uluslararası insan hakları hukukunun temeli kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) m. 26/1’de herkesin eğitim hakkı olduğunu belirterek aslında bu hakkın yalnızca gençler ve çocuklara münhasır olmadığı ve bireylerin yükseköğrenim hakkının bulunduğu hükme bağlamıştır⁸³. Uluslararası düzenlemeler eğitimi; ilk, orta ve yükseköğrenim olmak üzere düzeylere ayırarak devletlere farklı yükümlülükler yüklemiştir. Bu ayrımın önemi eğitime ekonomik erişilebilirliğin düzeylere göre farklılık göstermesi ve devletlerin bu düzeyler uyarınca yükümlülüklerinin değişebilmesidir. Örneğin ESKHS m. 26/2 ve ÇHS m. 28/1’de ilköğretimin herkes için ücretsiz olması öngörülmüşken ortaöğrenim ve yükseköğrenim ise kapasiteye dayalıdır ancak ne ücretsiz ne de zorunludur⁸⁴.

⁸⁰ Schabas, s. 986.

⁸¹ Implementation Of The International Covenant On Economic, Social And Cultural Rights General Comment No. 13, 21st Session, 1999, m.1, https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/CESCR_General_Comment_13_en.pdf.

⁸² Schabas, s. 986.

⁸³ Lee, **a.g.e.**, s. 763; Heidi R. Gilchrist, “Higher Education is a Human Right”, **Washington University Global Studies Law Review**, C. 17, S. 3, 2018, s. 649.

⁸⁴ Lee, s. 766. “Kapasite (capacity)” ifadesini, “liyakatten (merit)” ayıran kapasitenin, öğrencilerin geçmiş akademik başarılarından ziyade gelecekteki potansiyelleriyle ilgili olmasıdır. Bkz. Tristan McCowan, “Is There A Universal Right To Higher Education?”, **British Journal of Educational Studies**, C. 60, S. 2, 2012, s. 114.

P1-2’de ise eğitim türü ve düzeyine ilişkin özel bir ayırım yapılmamıştır. Ancak P1-2’nin negatif kelime formülasyonundan, eğitim hakkının taraf devletlere maliyeti kendilerine ait olmak üzere belirli bir tür veya düzeyde eğitim verme veya destekleme yükümlülüğü yüklenmediği anlaşılmaktadır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (AİHK) ilköğretimin eğitim hakkı kapsamında olduğunu, ileri eğitimin ise eğitim hakkının kapsamında zorunlu olarak bulunmadığını belirtmiştir. *Belgian Linguistic* kararında AİHM, eğitim hakkının kural olarak yalnızca taraf devletlerin yargı yetkisine tabi kişilerin belirli bir zamanda mevcut olan öğretim araçlarından yararlanma hakkını güvence altına aldığını belirtmiş, ancak bu araçların kapsamı, kurumların veya yardımların şekline ilişkin özel yükümlülükler getirmediğini eklemiştir⁸⁵.

AİHS yaşayan bir belge (*living document*) olduğundan Mahkemenin yükseköğrenim hakkına yaklaşımı ve içtihadı da zamanla değişmiştir. Zira P1-2 esas itibariyle devletleri eğitim ve öğrenimi engellememle yükümlendirmiştir⁸⁶. Ancak eğitim hakkının hangi düzeylerde tanınacağına ilişkin P1-2’de sınırlı sayım yapılmadığı için yükseköğretimin de bu hakkın kapsamında olduğu sonucuna varılabilir⁸⁷. Nitekim Avrupa Konseyi üyesi olan Birleşik Krallıkta da *R (Douglas) v. North Tyneside MBC* davası ile temyiz mahkemesi ilk kez yükseköğrenim hakkını, P1-2’nin prensip olarak eğitim aşamasının belirli bir safhası ile sınırlı olmadığını belirterek bir insan hakkı olarak tanımıştır⁸⁸. Nitekim AYM de yükseköğretimin eğitim hakkı

⁸⁵ “*Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages In Education In Belgium*” v. *Belçika*, Başvuru no. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64, 28 Temmuz 1968, s. 28.

⁸⁶ ECHR: “Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights”, 31.08.2021, (çevrimiçi) <https://www.echr.coe.int> › documents, s. 5; Çalışkan, s. 300; Koçyiğit, s. 18; Nitekim P1-2’nin ilk cümlesinden AİHM bu sonuca varmıştır. Örneğin *Mürsel Eren v. Türkiye* başvurusunda (Başvuru no. 60856/00, 7 Şubat 2006) daha önceki yıllarda üniversiteye giriş sınavında başarı gösteremeyen başvuru, girdiği son sınavda yüksek bir puanla geçmesine rağmen üniversiteye yerleşmemiştir. ÖSYM ise geçmiş yıllarda düşük puan alan başvuruçunun son sınavda bu denli yüksek bir puan almasının üç profesörden oluşan akademik bir kurulca değerlendirilerek bu başarının kopya çekmeksizin gerçekleşmeyeceğine ilişkin kanaat belirtilmiştir (para. 13-14). Akademik kurulun bu tavsiyesi üzerine de ÖSYM başvuruçunun sınavını iptal etmiştir. AİHM bu başvuru kapsamında da yükseköğrenime erişimin P1-2’nin ilk cümlesi kapsamında olduğunu kabul etmiştir (para. 41).

⁸⁷ Aynı yönde bkz. *Leyla Şahin v. Türkiye*, Başvuru No. 44774/98, 10 Kasım 2005, para. 134.

⁸⁸ Gilchrist, s. 657. Söz konusu kararda mahkeme, AİHS sistemine taraf devletler arasında eğitimin ilk, orta ve üniversite eğitimi şeklinde müstakil kompartımanlara

kapsamında olduğunu ve bu hakkın belirli bir zamanda mevcut olan yükseköğretim kurumlarına erişim ve bireylerin eğitim ve öğrenim almasının engellenmemesi biçiminde devlete negatif yükümlülük yüklediğini belirtmiştir⁸⁹.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Yükseköğretime Giriş Hakkında Tavsiye Kararı'nda yükseköğretimin insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesinde, çoğulcu demokrasi ve hoşgörünün güçlendirilmesinde kilit bir role sahip olduğunu vurgulamıştır⁹⁰. Bunun yanı sıra yükseköğretim çeşitli mesleki eğitim, yaratıcı ve sanatsal arayışlar, kişisel gelişim ile birlikte yetişkinlikte mevcut olan organize öğrenme için bir dizi seçenekten biridir ve diğer eğitim düzeylerinden toplumda en iyi ücretli ve kârlı istihdam biçimlerine erişim sağlamasıyla ayrılır⁹¹. Yükseköğrenim hakkı, bireyin yaşamı boyunca devam eden eğitim hakkından yoksun bırakılmama bağlamında görülmelidir. Zira günümüzün küresel ekonomisi düşünüldüğünde eğitimin bir ayırma noktası kalmamakta ve bir insan hakkı olarak kabulü gerekmektedir⁹².

C. Eğitim Hakkının Sınırlandırılması

1. Genel Olarak

P1-2'de tanınan eğitim hakkı özel bir sınırlama klotuna yer verilmemiş haklardandır. Ancak mahiyeti itibariyle sosyal haklar arasında olan eğitim hakkının içeriği toplumun gereksinim ve kaynakları ile yer, zaman, ekonomik ve toplumsal şartlara göre değişebilir⁹³. AİHM eğitim hakkının doğası gereği devletin düzenleme yapmasını gerektirdiğinden bazı sınırlamalara tâbi bir hak olduğunu belirtmiştir⁹⁴. Söz gelimi yabancı

bölünemeyeceğini, zira eğitimin üçüncü aşamasının daha öncekilerden koparmanın yapay olacağını vurgulamıştır. Karara konu olayda elli beş yaşın üzerinde olan davacıya, yaşı nedeniyle Yüksek Ulusal Diploma almasını sağlayacak bir kurs için kredi verilmemiştir ve davacı bunun eğitim hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Ancak mahkeme, kredi bulunmamasının bir öğrencinin P1-2 hakkını kullanmasını zorlaştırabilmesine rağmen onu bunu yapmasını engelleyecek kadar bu hakla yakından ilişkili olmadığına hükmetmiştir.

⁸⁹ AYM, *Mehmet Ali Eneze Başvurusu*, Başvuru No. 2017 /35352, 23.5.2018, para. 26; Aynı yönde bkz. AYM, *Hikmet Balabanoğlu Başvurusu*, Başvuru No. 2012/1334, 17.09.2013, para. 28; AYM, *İhsan Asutay Başvurusu*, Başvuru No. 2012/606, 20.02.2014, para. 36.

⁹⁰ Bkz. Recommendation No. R (98) 3 Of The Committee Of Ministers To Member States On Access To Higher Education, 17 Mart 1998, (çevrimiçi) <https://rm.coe.int/16804f7125>.

⁹¹ McCowan, s. 117.

⁹² Gilchrist, s. 656.

⁹³ *Leyla Şahin v. Türkiye*, para. 136.

⁹⁴ *Leyla Şahin v. Türkiye*, para. 154; *Belgian linguistic*, s. 32, para. 5.

öğrencilerin başka ülkedeki öğrenim kurumuna kabul edilme ve eğitim alması için birtakım şartlar bulunmasını⁹⁵, öğrenim ücretlerini⁹⁶ ve bazı bölümlere getirilen öğrenci kotası⁹⁷ düzenlemelerinin eğitim hakkını ihlal etmediği sonucuna varmıştır. Ancak eğitim hakkına getirilen sınırlamanın hakkın özüne dokunmaması ve hakkın etkinliğinden hak süjesini yoksun bırakmaması için öngörülebilir, meşru amaca dayalı ve ölçülü olması gerekmektedir. Bu meşru amaçlar ise AİHS m. 8, 9 yahut 10'daki gibi açıkça zikredilmemiştir⁹⁸. Dolayısıyla taraf devletlerin eğitim hakkı konusunda geniş bir takdir payı olduğu sonucuna varılabilir. AİHM, taraf devletlerin eğitim hakkı kapsamındaki bu takdir payının bireyler ve genel olarak toplum için söz konusu eğitimin önemiyle ters orantılı olarak, eğitimin düzeyiyle birlikte arttığı kanaatindedir⁹⁹.

⁹⁵ *Ponomaryovi v. Bulgaristan* kararına konu olayda başvuruçuların daimi oturma izni almadan önceki dönemde orta öğrenimleri için Bulgar vatandaşları ve daimi oturma iznine sahip yabancıların aksine, harç ödemeleri gerekmektedir ve başvuruçular bu durumun eğitim hakkı bağlamında ayrımcılık yasağını ihlal ettiği kanısındadır. AİHM, m. 14'ün bir hakla ilişkili olmaksızın ihlalinden söz edilemeyeceğinden öncelikle P1-2'nin ihlal edilip edilmediğini incelemiştir.

⁹⁶ Yükseköğrenim hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddialar ayrımcılık temelli olarak da öğrenim ücretlerinin yüksek olmasına ilişkin olabilmektedir. Örneğin *Hurley v. Moore* davasında, üniversiteye gitmek isteyen iki öğrencinin Birleşik Krallıkta yükseköğretim kurumlarının ücretleri o sırada mevcut olan yıllık 3,290 Sterlin'den 9000 Sterlin'e yükseltmesine izin veren düzenlemeye karşı başvuruda bulunmuştur. Davacıların argümanlarından biri, bu düzenlemenin dezavantajlı sosyal geçmişi olan kimselerin üniversitelerde yer almaları üzerinde caydırıcı etki oluşturarak P1-2'yi ihlal etmesidir. Ancak mahkeme, Bakanlığın değişikliği getirmeden evvel eşitlik hedeflerini göz önünde bulundurarak ihtiyacı olanlara kredilerin geniş çaplı erişilebilir olduğu gerekçesi ile düzenlemeyi iptal etmemiştir. Davacıların bir diğer argümanı da ücretlerde neredeyse üç katına dayanan artışın birçok yoksul öğrenci için yükseköğrenim hakkını teorik ve hayali bir hale getirmesidir. Mahkeme her ne kadar ücret artışlarının kredilere rağmen bazı öğrencileri yükseköğretim kurumlarına başvurmadan caydırabilecekte de “mizaç veya psikolojik olarak” kredi almak ve borca girmek istemeyen öğrencilerin yükseköğrenim haklarının etkin bir şekilde reddedildiği ve haksız yere kısıtlandığı gibi bir sonucun çıkarılamayacağını belirtmiştir. Ayrıca ESKHS ile ilgili olarak Mahkeme, ücretsiz eğitimin mutlak bir zorunluluk olmadığını ve mevcut kaynaklara bağlı olduğunu belirtmiştir. Bkz. Gilchrist, s. 658-659.

⁹⁷ *Tarantino v. İtalya* başvurusunda da başvuruçular tıp ve dış hekimliği bölümlerine başvuru için başarılı öğrenci kotası koyan İtalyan mevzuatının P1-2'yi ihlal ettiğini ileri sürmüştür. AİHM bu düzenlemenin “öngörülebilir” ve üniversitelerde asgari ve yeterli eğitim düzeyinin, kamu yararına fonksiyon ifa eden üniversitelerde sağlanması şeklinde meşru amaca yönelik olduğunu belirtmiştir. Değerlendirme için bkz. Gilchrist, s. 660.

⁹⁸ *Leyla Şahin v. Türkiye*, para. 154.

⁹⁹ *Ponomaryovi v. Bulgaristan*, Başvuru No. 5335/05, 21 Haziran 2011, para. 56.

AY m. 42’de de “*öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir*” denilmek suretiyle devlete bir takdir payı yaratılmış ve sınırlama sebepleri açıkça sayılmamıştır. Bu takdir payının sağlanması; eğitim kurumlarına ilişkin kuralların toplumsal ihtiyaç ve kaynaklar ile eğitimin farklı düzeylerine özgü nitelikleri açısından zaman ve mekâna göre değişebilmesi nedeniyledir. Türk hukukunda da bu takdir payı dâhilindeki müdahalenin kişiler açısından öngörülebilir olması, meşru amaç izlemesi ve başvuru ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir orantılılık olması gerekmektedir¹⁰⁰. Ayrıca AY m. 42’de P1-2’den farklı olarak eğitim hakkının sınırı anayasaya sadakat borcu ile çizilmiştir. Maddede hakkın sınırlarını belirlerken “*anayasaya aykırı kullanılmayacağı*” şeklinde bir ifade yerine “*anayasaya sadakat borcu*” ifadesinin tercih edilmesi darbe anayasası olması ile ilişkilendirilmiştir¹⁰¹.

2. Yükseköğretim Kurumundan Çıkarma Cezasının Sınırlama Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi

Bir idari yaptırım olarak disiplin cezalarının uygulanması eğitim hakkına doğrudan müdahale teşkil etmekte ve hatta yükseköğretim kurumundan çıkarma yaptırımı ile eğitim hakkı ortadan kalkabilmektedir¹⁰². Eğitim hakkına bir müdahale tespit edildiğinde bu müdahalenin hakkı ihlal edip etmediğine ilişkin inceleme şu aşamalardan geçer: Müdahale hukuken öngörülebilir midir, müdahale meşru bir amaç için mi yapılmıştır ve müdahale demokratik bir toplumda gerekli midir?

a. Kanunilik

Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası, 2547 sayılı Kanun m. 54 ve Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği m. 9’da düzenlenmiştir. AYM 2547 sayılı Kanun’daki disiplin cezası hükümlerine ilişkin incelemelerinde bu cezaların kanunilik bakımından bir problem taşımadığını, zira m. 54 ve Yönetmelikte öngörüldüğü için daha ileri bir değerlendirmenin gerekli olmadığını belirtmektedir¹⁰³. AİHS sistemi dâhilinde de kanunilik ilkesi şekli anlamda kanun ile sınırlı olmadığından

¹⁰⁰ AYM, *Mehmet Reşit Arslan Ve Diğerleri Başvurusu*, Başvuru Numarası: 2013/583, 10.12.2014, para. 69; AYM, *Fehmiye Baskın Başvurusu*, Başvuru No. 2014/9074, 10.05.2018, para. 41.

¹⁰¹ Koçyiğit, s. 83-84.

¹⁰² Okuyucu Ergün/Baş, s. 27.

¹⁰³ AYM, *Özcan Özsoy Başvurusu*, Başvuru No. 2014/5881, 15.2.2017, para. 41; Aynı yönde bkz. AYM, *Selçuk Taşdemir Başvurusu* [GK], Başvuru No. 2013/7860, 3.3.2016, para. 74; AYM, *Ahmet Batur Başvurusu*, Başvuru No. 2018/20182, 14.9.2021, para. 29.

öngörülebilir ve erişilebilir olması durumunda tüzük, yönetmelik, tebliğ gibi düzenlemeler de kanunilik ilkesine uygun kabul edilmektedir.

b. Meşru Amaç

AIHM eğitim hakkının tanınmasının, eğitim kurumunun iç disiplinini sağlamak üzere ihdas edilmiş olan okuldan geçici veya daimi olarak uzaklaştırılma gibi disiplin işlemlerini kategorik olarak yasaklamadığı kanaatindedir¹⁰⁴. Zira AIHM'ye göre disiplin cezalarının uygulanması da okulun kurulması ile var olan hedefe ulaşmaya çalışılan sürecin ayrılmaz bir parçasıdır¹⁰⁵. 2547 sayılı Kanunda öngörülen disiplin cezaları dikkate alındığında, bu cezaların eğitimden yararlanarak kamu hizmeti alan öğrenciler bakımından da uygulanmasının yükseköğretim kurumun iç işleyişi ve düzenini sağlamaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁶. AYM tarafından da üniversite yönetiminin yükseköğretim kurumunda kurum içi düzenin sağlanması ve korunmasını amacıyla uygulanan disiplin yaptırımının meşru amacının bulunduğu kabul edilmektedir¹⁰⁷. Bu muhtevada AYM, terör örgütünün gençlik yapılanması olduğu belirtilen bir grup içinde faaliyet gösteren ve tutuklanan başvuru hakkında uygulanan yükseköğretim kurumundan çıkarma disiplin cezasının kurumda disiplin ve güvenliğin sağlanması amacıyla uygulandığını ve meşru bir amaç çerçevesinde olduğunu belirtmiştir¹⁰⁸.

15 Temmuz darbe teşebbüsünün ardından 677 sayılı OHAL KHK m. 4 ile bazı suçlardan hükümlü ve tutuklu olanların sınavlara giremeyeceğine ilişkin bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre “*terör örgütü üyeliği veya bu örgütlerin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar sebebiyle tutuklu veya hükümlü olarak ceza infaz kurumunda bulunanlar, OHAL ve kurumda barındırıldıkları süre boyunca ülke genelinde uygulanan merkezî sınavlar ile örgün veya yaygın her türlü eğitim ve öğretim kurumları ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından ceza infaz kurumu içinde veya dışında yapılan ya da yaptırılan sınavlara*” giremeyeceklerdir. Bu hüküm eğitim hakkının ağır

¹⁰⁴ ECHR, s. 11.

¹⁰⁵ *Campbell ve Cosans v. Birleşik Krallık*, Başvuru No. 7511/76; 7743/76, 25 Şubat 1982, s. 14, para. 33.

¹⁰⁶ Okuyucu Ergün/Baş, s. 46.

¹⁰⁷ *Selçuk Taşdemir*, para. 75; Aynı yönde bkz. *İdris İsen*, para. 59.

¹⁰⁸ *Selçuk Taşdemir*, para. 77. Başvuru hakkında 3/1/1985 tarihli ve 18634 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan mülga Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği m. 10/e bendi uyarınca “*Kanun dışı kuruluşlara üye olmak, bu kuruluşlar adına faaliyet yapmak veya yardımda bulunmak*” fiili nedeniyle yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası uygulanmıştır.

bir ihlali olarak nitelendirilmiş¹⁰⁹ ve nihayet AYM önüne de gelmiştir. AYM bireysel başvuru incelemesinde, yaşanan darbe teşebbüsünün ardından cezaevi personelinin sayısının azalması dolayısıyla eğitim hakkına müdahalenin güvenlik ve disiplini sağlama şeklinde meşru bir amacı hedeflediğini belirtmiştir¹¹⁰.

Söz konusu hükmün eğitim hakkı ile uyumluluğu AİHM tarafından da değerlendirilmiştir. FETÖ/PDY terör örgütüne üye olma suçundan soruşturulan tutuklu başvurucu, kayıtlı olduğu uzaktan eğitim programının sınavlarına OHAL sona erene kadar girememesi sebebiyle AİHM'ye başvurmuştur¹¹¹. AİHM uzaktan eğitim sınavlarına girmenin yasaklanması şeklindeki müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını değerlendirirken kişi ve zaman bakımından sınırlandırılmış olmasını nazara almıştır. Zira sınavlara girmesi engellenen kişiler infaz kurumlarındaki tüm hükümlü ve tutuklular olmayıp yalnızca terör suçlarıyla ilişkilendirilmiş olanlardır. Bunun yanında söz konusu müdahale iki yıldan az bir süre, yani OHAL boyunca uygulanmıştır¹¹². Ayrıca uzaktan eğitim alan başvurusunun bu eğitimi tamamlamak için azami bir süresinin olmaması da dikkate alınmıştır¹¹³ ve bu nedenle başvurusunun eğitim hakkının ihlali iddiası açıkça dayanaktan yoksun bulunmuştur¹¹⁴.

c. Ölçülülük

Disiplin cezası uygulanması şeklindeki müdahalenin demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olarak kabul edilebilmesi için hem zorunlu toplumsal ihtiyacı karşılaması hem de orantılı olması gerekmektedir. Bu müdahale çerçevesinde sınırlamanın amacı ve ölçülülük ilkesi yani, bu amaca ulaşmak için başvuru araç ve amaç arasındaki denge gözetilmelidir. Nitekim AYM'ye göre “*demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama*” ve “*ölçülülük ilkesine aykırı olmama*” ayrı ölçütler olarak zikredilse de birbirine geçmiş ilkelere¹¹⁵.

Çalışma konumuz olan yükseköğretim kurumundan çıkarma cezasının ölçülü olup olmadığı öncelikle AİHK tarafından değerlendirilmiştir. *Yanaşık v. Türkiye* başvurusuna konu olayda Askeri Akademide öğrenci iken radikal

¹⁰⁹ Molu, “Tutuklu ve Hükümlü Öğrencilerin KHK ile Engellenen Eğitim Hakkı”.

¹¹⁰ AYM, *Mehmet Ali Eneze Başvurusu*, Başvuru No. 2017/35352, 23.5.2018, para. 37.

¹¹¹ *Hüseyin Uzun v. Türkiye*, (kk), Başvuru no. 37866/18, 10 Kasım 2020, para. 6.

¹¹² *Hüseyin Uzun v. Türkiye*, para. 32.

¹¹³ *Hüseyin Uzun v. Türkiye*, para. 36; Aynı yönde bkz. *Mehmet Ali Eneze*, para. 49.

¹¹⁴ *Hüseyin Uzun v. Türkiye*, para. 37.

¹¹⁵ AYM, *Hulusi Özkan Başvurusu*, Başvuru No. 2015/18638, 15.11.2018, para. 30; *Selçuk Taşdemir*, para. 88.

örgütleri ziyaret ettiği, toplantılara katıldığı ve radikal İslamcı yayınlar okuduğu gerekçesi ile başvuru hakkında Akademiden çıkarma şeklinde disiplin cezası verilmiştir. Başvuru da artık üniversite eğitimine devam etme olanağının kalmaması nedeniyle eğitim hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir¹¹⁶. AİHK askeri eğitim dışında sivil üniversitelerde eğitimine devam etme olanağı bulunan başvuruçunun bu muhtevada ihlal iddiasını açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur, zira iç hukuk düzenlemelerin öğrencilerin öğrenimlerini sürdürmek için başka bir kuruma kaydolmalarını engellememesi koşuluyla, öğrencilerin uzaklaştırılması veya okuldan atılması P1-2'ye aykırı değildir.

Sulak v. Türkiye başvurusunda ise başvuru hakkında sınavda kopya çekmek gerekçesiyle disiplin soruşturması yürütülmüş ve üçüncü kez kopya çektiğinden bahisle de yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilmiştir. Başvuru üniversiteden çıkarma cezasının ve bunun sonucu olarak 2547 sayılı Kanun m. 54/g'nin “Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilen öğrenciler, bir daha herhangi başka bir yükseköğretim kurumuna alınamazlar” hükmü uyarınca başka bir yükseköğretim kurumuna kaydolmasının engellenmesinin eğitim hakkını ihlal ettiğini iddia etmiştir¹¹⁷. AİHK, öncelikle varsayımsal olarak yükseköğrenimin P1-2'nin kapsamında olduğu kabul edilse dahi başvuruçunun başka bir yükseköğretim kurumunda eğitim alamamasının eğitim hakkını ihlal ettiği iddiasını açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur. Zira başvuruçunun üçüncü kez hakkında kopya işlemi yapılması ve bu cezaya karşı ulusal yargılama makamlarına başvurabildiğini gözeterek söz konusu hükmün eğitim hakkının özüne zarar vermediği sonucuna varmıştır. Ancak AİHK'nın bu kararı *Yanaşık v. Türkiye* kararında ortaya koyduğu yaklaşımı ile çelişmektedir. Zira söz konusu kararda askeri öğrenci olan başvuruçunun başka bir yükseköğretim kurumu girme imkânının bulunması nedeniyle P1-2'nin ihlali iddiasını kabul edilemez bulmuşken, *Sulak v. Türkiye* başvurusunda başvuru yükseköğretim kurumuna kaydolma imkânından yoksunken bu ihlal iddiasını da kabul edilemez bulmuştur. 2547 sayılı Kanunun m. 54/g fıkrası AİHK'dan yıllar sonra AYM tarafından da somut norm denetimi yoluyla incelemiştir. AYM, öğrenciler için eğitim ve öğretim faaliyetleri süresince uygulanacak disiplin kuralları içerisinde ağır disiplinsizlik eylemleri için eğitim veya öğretim kurumundan öğrencinin çıkarılmasını öngören düzenlemeler getirebilirse de söz konusu hükmün,

¹¹⁶ *Yanaşık v. Türkiye*, (kk), Başvuru No. 14524/89, 6 Ocak 1993.

¹¹⁷ *Sulak v. Türkiye*, (kk), Başvuru No. 24515/94, 17 Ocak 1996.

yükseköğrenim hakkından yararlanmayı imkânsız hale getirdiğini belirtmiş ve AİHK'nın aksine bu hükmün hakkın özüne dokunduğu sonucuna varmıştır¹¹⁸.

AİHM'ye göre disiplin yaptırımları kategorik olarak eğitim hakkının ihlali olmasa da bu minvaldeki bir müdahalenin hakkın özüne zarar vermemesi ve Sözleşme veya Protokollerinde yer alan diğer haklarla çelişmemesi gerekmektedir¹¹⁹. Zira AİHM P1-2'deki hakların yalnızca birbiri değil, aynı zamanda AİHS m. 8, 9 ve 10 ile birlikte okunması gerektiği kanaatindedir¹²⁰. Oysa AİHM içtihatları incelendiğinde eğitim hakkı ile ilgili pek çok başvuruda öğrencilerin ifade özgürlüğünün ihlali iddialarına rastlanmaktadır. Örneğin *İrfan Temel ve diğerleri v. Türkiye* başvurusuna konu olayda üniversite öğrencisi olan başvuruçular hakkında Kürtçenin seçmeli ders olarak okutulması talepli dilekçe verdikleri için iki dönem yükseköğretim kurumundan uzaklaştırma cezası verilmiştir. Başvuruçular dilekçe verdikleri için haklarında disiplin yaptırımı uygulanmasının ifade özgürlüklerini ve bir yıl üniversiteden uzaklaştırılmalarının da eğitim hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüşlerdir¹²¹. AİHM başvuruçuların kınanması gereken bir fiil işlemeksizin yalnızca Kürtçe dil dersinin isteğe bağlı olarak getirilmesi gerekliliğini içeren görüşlerini dilekçe ile beyan ettiklerinden haklarında disiplin cezası uygulandığı tespitini yapmıştır¹²².

Benzer değerlendirme AYM tarafından da ölçülülük bağlamında yapılmaktadır. *Özcan Özsoy* başvurusunda başvuruçular üniversite öğrencisi olduğu sırada Kürtçenin seçmeli ders olarak okutulması talebini içeren bir dilekçeyi öğrencisi olduğu fakültenin dekanlığına verdiği için hakkında yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilmiştir. İdare mahkemesinin bu cezayı hukuka aykırı bularak iptal etmesine değin geçen iki yıl dokuz aylık sürede başvuruçular, üniversite eğitiminden yoksun kaldığı gerekçesiyle eğitim hakkının ihlal edildiği kanaatindedir. Ancak bunun için maddi ve manevi tazminat talebi idarenin ağır bir kusuru bulunmadığı gerekçesiyle

¹¹⁸ AYM, E. 2009/59, K. 2011/69, 28.4.2011. Belirtelim ki YÖK Kanunu m. 54/g fıkrasının iptal edilmeden önce 2006-2011 yılları arasında hakkında yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası uygulanan başvuruçuların bu tarihler arasında eğitim hakkından yoksun kalması AYM tarafından eğitim hakkının ihlali olarak değerlendirilmemiştir. Bkz. *Selçuk Taşdemir*, para. 96-97.

¹¹⁹ *İrfan Temel ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 36458/02, 3 Mart 2009, para. 45.

¹²⁰ *Valsamis v. Yunanistan*, para. 25.

¹²¹ *İrfan Temel ve diğerleri v. Türkiye*, para. 37.

¹²² *İrfan Temel ve diğerleri v. Türkiye*, para. 43-44.

gerek idare gerekse de idare mahkemesi ve Danıştay tarafından kabul edilmemiştir¹²³. AYM'ye göre bu cezanın uygulanması, terör örgütü faaliyetlerinin anayasaya sadakat borcu ile bağdaşmamasından hareketle meşru amaca yönelik de olsa¹²⁴ somut olaydaki yaptırım ölçülülük bakımından bir problem teşkil etmektedir. Zira ne idare ne de yargılama makamlarının Kürtçenin seçmeli ders olarak okutulması için dilekçe veren başvuruçunun şiddet veya üniversitede asayiş bozduğuna ilişkin bir iddiası bulunmaktadır¹²⁵. Olayda başvuruçunun ifade özgürlüğünü kullanması üzerine hakkında disiplin cezası uygulanmış ve bu hukuka aykırı durum idare mahkemesi tarafından da hükme bağlanmışken altı dönem öğrenim kaybının ardından üniversiteye dönmüş olan başvuruçunun mağduriyeti telafi edilmemiştir¹²⁶. Nihayetinde AYM, ifade özgürlüğünü kullanan başvuruçunun disiplin yaptırımına maruz kalmak suretiyle meydana gelen zararının tazmin edilmemesi ile eğitim hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

İfade özgürlüğünün kullanılması sebebiyle eğitim hakkından yoksun bırakılma yalnızca yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası ile de sınırlı değildir. Örneğin *Ahmet Batur* başvurusunda başvuruçunun, öğrencisi olduğu üniversitenin yönetimi hakkında iddialar barındıran bir haberi sosyal medya hesabından paylaştığı için hakkında bir hafta yükseköğretim kurumundan uzaklaştırma cezası uygulanmıştır. AYM, diğer hakların kullanılması ile ilişkili olarak eğitim hakkına müdahale edilebilmesi için bu durumun eğitim kurumuna mevcut ya da olası olumsuz etkisinin bulunması gerektiğini belirtmiştir¹²⁷. Ayrıca yükseköğretim kurumu dışındaki sosyal medya

¹²³ *Özcan Özsoy*, para. 12-14.

¹²⁴ *Özcan Özsoy*, para. 43.

¹²⁵ *Özcan Özsoy*, para. 44.

¹²⁶ *Özcan Özsoy*, para. 51; Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezaları iptal edilmesine rağmen başvuruçuların tazminat taleplerinin idarenin ağır kusurunun bulunmaması nedeniyle reddedildiği diğer olaylarda da AYM durumu ihlal olarak değerlendirmiştir. Örneğin başvuruçunun yaklaşık yedi yıllık sürenin sonunda üniversiteye dönebilmesi olayında da başvuruçunun maddi ve manevi zararının tazmininin reddedilmesini eğitim hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir. Bkz. *Fehmiye Baskın*, para. 49; Zira eğitim hakkının ihlali sebebiyle öğrencilerin öğrenimleri uzadığından yaşama giderleri artmakta ve de ceza almaları sebebiyle elem ve üzüntü duymaktadırlar. Bu nedenle maddi ve manevi tazminat talepleri gündeme gelse de idari yargıda bu talepler çeşitli gerekçelerle reddedilmektedir. Nitekim AİHM de *İrfan Temel ve diğerleri v. Türkiye* kararında disiplin cezaları nedeniyle uğranılan zararlara karşı tazminat alma ihtimalinin uygulamada bulunmadığı ve bu duruma karşı etkili bir iç hukuk yolunun bulunmadığı kanaatindedir. Bkz. *Kıvılcım/Molu/Demir Gürsel/Kurt/ Dinçer*, s. 220-223.

¹²⁷ *Ahmet Batur*, para. 40.

paylaşımının üniversite dışındaki özel alanda gerçekleşmesi ve kurum dışındaki bu fiilin kurum düzenini ciddi şekilde etkileyip etkilemediği, ne şekilde bozduğu veya bozma tehlikesi gösterdiğinin değerlendirilmediğini belirtmiştir. Zira kurum dışında da bireylerin disiplin suçlarından sorumlu olması mümkünse de kurum dışındaki fiilleri dolayısıyla öğrencilerin fiillerine müdahale edilmesi çok daha sınırlıdır¹²⁸.

3. Hükümlü ve Tutuklular Bakımından Eğitim Hakkının Sınırlandırılması

Gerek ceza muhakemesi sürecinde gerekse cezaların infazı sürecinde bireyin kişi özgürlüğü sınırlanırsa da kişi güvenliği, işkence ve kötü muamele görmeme, özel ve aile yaşamına saygı gibi temel hak ve özgürlükleri varlığını korumaktadır. Nitekim eğitim hakkı da bu muhtevada hükümlünün yararlandırılması gereken haklarındandır. Özgürlüğünden yoksun kimselerin eğitim hakkı değerlendirmesinde AİHM de bir kimsenin tutuklu veya hükümlü olmasının o kişinin özgürlük hariç Sözleşmede tanınan diğer tüm haklardan yararlanmaya devam ettiğini vurgulamaktadır. Zira tutuklu veya hükümlü kişi söz gelimi evlenme hakkı, ibadet etme özgürlüğü, avukatı ile görüşme veya yazışmalarının gizliliğine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu haklara getirilen sınırlama getirildiğinde, cezaevi güvenliğinin sağlanması, suçun önlenmesi, kamu güvenliğinin sağlanması minvalindeki gerekçeler gösterilmelidir¹²⁹.

Bu noktada *Velyo Vele v. Bulgaristan* kararı değerlendirilmelidir. Daha evvel mahkûm olduğu cezayı infaz kurumunda tamamlayan başvuru tahlili edildikten sonra da aynı infaz kurumunda başka bir suç nedeniyle tutuklu olarak bulunmaktadır. Orta öğrenimini tamamlamak isteyen

¹²⁸ *Ahmet Batur*, para. 41.

¹²⁹ *Velyo Vele v. Bulgaristan*, Başvuru No. 16032/07, 27 Mayıs 2014, para. 30; *Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye*, Başvuru No. 47121/06, 18 Haziran 2019, para. 55; Örneğin İngiltere ve Galler'de mahkûmların hakları ancak Parlamento'nun çıkaracağı bir kanunla veya bu kanunun uygulanması ile sınırlandırılabilir. Bu noktada uygulanacak ölçüt hakkın temel olup olmadığı ve hakkın kaldırılması veya sınırlandırılması girişiminin 1952 tarihli Hapishane Kanunu ve 1999 Hapishane Kuralları gibi kaynaklarda yetkinin olup olmadığıdır. Mahpusların hakları, ancak suçun önlenmesi, cezaevi güvenliği veya mahpusların veya başkalarının güvenliğinin korunması için gerekli görüldüğü takdirde sınırlandırılır. Ayrıca bu sınırlama da söz konusu amaçlarla orantılı olmalıdır. 4205 sayılı Hapishane Hizmeti Tüzüğü uyarınca cezaevinde sağlanan eğitim olanaklarından yararlanabilen her mahpusun buna teşvik edileceği belirtilmiştir. 1999 tarihli Hapishane Kurallarının 32. maddesinde de her cezaevinde eğitim sınıflarının düzenlenmesini, 35. maddesi ise 15-21 yaş arasındaki gençlerin haftada en az on beş saat eğitim veya öğretim kurslarına katılmalarının sağlanması belirtilmiştir. Bkz. Vorhaus, s. 164.

başvurucu tutuklu olduğu dönemde kurumdaki ortaokula kaydolmak için başvurmuş ancak bu talebi mükerrer olarak sınıflandırılmış olması ve kurumdaki ortaokula da yalnızca mükerrer olmayan suçlular kabul edildiğinden reddedilmiştir. AİHM öncelikle başvurunun mükerrer olmamasına rağmen masumiyet karinesine aykırı olarak hakkında mükerrirlere göre muamelede bulunulduğunu belirtmiştir. Ayrıca tutuklu ve hükümlülerin ayrı okullarda eğitim görmelerinin ve mükerrer olan hükümlülerin kontrol ve denetimin olduğu sınıf ortamında nasıl bir zarara yol açabileceklerine ilişkin bir kanıt bulunmadığını vurgulamıştır¹³⁰. Ayrıca başvuruda Hükümet, söz gelimi sınırlı kaynakları en uzun süre cezaya mahkûm edilenler üzerinde yoğunlaştırma politikasını haklı çıkarma veya okuldaki kaynakların mevcudiyetine ilişkin herhangi bir istatistiksel bilgi de sağlamamıştır¹³¹. AİHM'ye göre terazinin bir tarafında başvurunun orta öğretimini tamamlama konusunda şüphesiz menfaati varken okula kaydının yapılmamasını ne öngörülebilir ne meşru amaçlı ne de orantılı bulmuştur.

Eğitim hakkı yalnızca belirli bir eğitim kurumuna kayıt yaptırmış hükümlüler ile sınırlı da düşünülmemelidir. Nitekim *Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye* başvurusunda ÖSYM sınavından bir meslek yüksekokulu bölümüne kabul edilmeyi sağlayacak notu alan başvuru *Bingöl*, kurumun uzaktan eğitim vermesi sebebiyle infaz kurumu idaresinden bilgisayar ve internet kullanımına izin verilmesini talep etmiş, ancak talebi reddedilmiştir. Üniversite ise başvurucuya cezaevinden çıkacağı tarihe kadar kaydını erteleyebileceği veya cezaevinden internet aracılığıyla eğitim programını takip edebileceğini bildirmiştir¹³². Ancak yükseköğretim kurumuna kayıt yaptırmayan başvuru yasadışı örgüt üyesi olma suçundan mahkûm edildiğinden keyfi ve haksız yere internet ve bilgisayar erişim talebinin reddedildiğini iddia etmişse¹³³ de Hükümet başvuru bir yükseköğretim kurumuna kayıtlı olmadığından mağdur statüsünün bulunmadığını ileri sürmüştür¹³⁴. AİHM başvuru kayıt yaptırmamış olsa dahi yükseköğretim kurumu sınavına girerek ilgili bölüme kaydolmak için yeterli puanı alması ve eğitimine devam etme planının olmasından hareketle mağdur sıfatının bulunduğunu belirtmiştir¹³⁵. Zira P1-

¹³⁰ *Velyo Vele v. Bulgaristan*, para. 38.

¹³¹ *Velyo Vele v. Bulgaristan*, para. 39.

¹³² *Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye*, para. 32.

¹³³ *Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye*, para. 50.

¹³⁴ *Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye*, para. 47.

¹³⁵ *Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye*, para. 53.

2'nin ilk cümlesi eğitim kurumunun sınavlarına girme de dâhil olmak üzere eğitim kurumlarına erişim hakkını bünyesinde barındırmaktadır¹³⁶.

Ancak kişinin hukuka uygun olarak tutulduğu süre boyunca eğitimine devam etmemesini AİHM eğitim hakkının ihlali olarak değerlendirmemektedir. Örneğin AİHM başvurusunun tutuklu yargılanmasının eğitim hakkını ihlal ettiği iddiasının ihlal anlamına gelmediğini belirtmiş ve başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur¹³⁷.

BM Genel Kurulu'nun Her Türlü Gözaltı veya Hapis Altındaki Tüm Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkelerinde gözaltına alınan veya hapsedilen kişinin mümkünse kamu kaynağı olmak üzere mevcut kaynak sınırlamalarına tabi olarak makul düzeyde eğitim, kültür ve bilgi materyali alma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak bunun gözaltı veya tutukevinin güvenlik ve düzenini sağlamak için makul koşullara tabi olduğunu vurgulamıştır¹³⁸. Mali kaynakların sınırlı olması, hükümlülere

¹³⁶ *Hüseyin Uzun v. Türkiye*, para. 27.

¹³⁷ *Boltan v. Türkiye* (kk), Başvuru No. 32777/09, 27 Mart 2012; Nitekim *Epistatu v. Romanya* kararına konu olayda da hükümlü başvurusunun eğitim hakkının ihlali iddiasında AİHM aynı sonuca varmıştır. On birinci sınıfı tamamlayan başvuru, gıda endüstrisi gibi çeşitli sektörlerde staj görmesi gereken lise son sınıfta hüküm giydiği için ceza infaz kurumuna konulmuştur. Başvuru ve babası, başvurusunun lise eğitiminin son yılını tamamlayabilmesi için buna imkân sağlayan başka bir cezaevine naklini talep etmişlerse de bu talepleri karşılanmamıştır. Başvurusunun iddiasına göre kendisi üç farklı cezaevi idaresine müteaddit defa lise eğitiminin son yılını tamamlamak veya çalışmasına izin verilmesi için başvurmuş, ancak cezaevi idarelerince son yıl dersleri için planlama yapılamadığı, mesleki derslerin dolu olduğu ve çalışmak için de yer olmadığından talepleri reddedilmiştir. Nihayet başvuru nakledildiği başka bir ceza infaz kurumunda üç ay boyunca gıda endüstrisinde kalifiye eleman olarak çalışabilmek için verilen bir kursa kaydolmuştur. Ancak başvuru, cezasının infazı için son sınıfta liseden ayrılmaya mecbur kaldığı ve Romanya cezaevi idarelerince lise eğitimini cezaevinde tamamlanmasına izin verilmediği için eğitim hakkının ihlal edildiğinden yakınmıştır. Hükümet, iç hukuka göre asgari öğrenci sayısının sağlanmaması nedeniyle cezaevinde eğitim verilememesinin P1-2'nin ihlali olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Hükümet başvuru infaz kurumuna konulduğu sırada on yıllık zorunlu öğrenimini de gördüğü için eğitim hakkının özünden yoksun kalmadığı kanaatindedir. Zira başvuru talep ettiği infaz kurumuna nakledilmiş olsaydı dahi cezaevi idaresi ancak zorunlu olan öğrenime devam etmesine izin verecektir. Son olarak Hükümet başvuru için bir ders düzenleme yükümlülüğünün aşırı yük getirir mahiyette olduğunu iddia etmiştir. AİHM bu başvuruda da bireylerin bir mahkeme tarafından mahkûm edildikten sonra yasal tutukluluğa tekabül eden süre boyunca tam zamanlı eğitime devam etmelerinin engellenmiş olmasının, eğitim hakkından yoksun bırakma olmadığını yinelemiştir. Ayrıca P1-2, cezaevi idaresine başvuru için özel dersler açma yükümlülüğü yüklememektedir. Bkz. *Epistatu v. Romanya*, Başvuru No. 9343/10, 24 Aralık 2013, para. 10.

¹³⁸ Vorhaus, s. 164.

çalışmamız kapsamındaki yükseköğrenim hakkının sınırlandırılması için bir meşru amaç teşkil etmemektedir. Zira her ne kadar devlet sosyal bir hak olan eğitim hakkını kaynak sınırlılıkları çerçevesinde aşamalı olarak gerçekleştirme yükümlülüğü altındaysa da devletlerin derhal gerçekleştirilmesi gereken hiçbir ayırım gözetmeme ve adım atma yükümlülükleri de vardır¹³⁹.

Hükümlü ve tutukluların eğitim hakkından yararlanması yalnızca zorunlu ilköğretim düzeyi ile sınırlı da düşünülmemelidir. Nitekim Özgürlüklerinden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunmasına İlişkin Kurallarda da eğitimlerine devam etmek isteyen zorunlu eğitim yaşının üzerindeki çocuklara izin verilmesi, buna teşvik edilmeleri ve uygun eğitim programlarına erişimlerini sağlamak için her türlü çabanın gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁴⁰.

AYM, AY m. 42'nin devlete ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülere eğitim ve öğrenim imkânı sağlanması şeklinde bir pozitif yükümlülük yüklediğini belirtmiştir. Ancak İnfaz Kanunu ve sair mevzuatla mahkûmlara infaz kurumunun şartları dâhilinde eğitim ve öğrenim imkânı sağlanmıştır. Bu nedenle mahkûmların mevcut eğitim ve öğrenim faaliyetine erişiminin kurum tarafından engellenmemesi gerekmektedir¹⁴¹. Bu minvalde bir müdahalenin eğitim hakkını anlamsızlaştıracak düzeyde olmaması gerekir. Örneğin AYM önceki yıllarda 21 saat olan uzaktan eğitim faaliyeti süresinin yeni mahkûmların da eğitime başlaması ile 15 saate indirilmesini eğitim faaliyetini anlamsızlaştıracak bir boyutta olmadığını, başvuruçuların bilgisayar haricinde ders kitaplarına da erişebildiği, uzaktan eğitimi belirli bir süre içinde tamamlama zorunluluğu olmadığı bahislerinden hareketle bu uygulamayı orantısız bulmamıştır¹⁴².

Hükümlülerin eğitim hakkından pratikte yararlanabilmesi için kitap, bilgisayar ve internet gibi eğitim materyallerine erişebilmesi de gerekir. Nitekim İnfaz Kanunu m. 67 uyarınca eğitim ve iyileştirme programlarının gerektirmesi halinde hükümlünün denetim altında internete erişmesi mümkündür. Ancak f.4 radyo, televizyon yayınları ile internet olanaklarından yararlanma hakkının tehlikeli halde bulunan veya örgüt mensubu kişiler için kısıtlanabileceği belirtmiştir. Örgüt suçlarından hükümlü olan başvuruçuların bu madde uyarınca haklarının sınırlandırılması

¹³⁹ General Comment 13, m. 43.

¹⁴⁰ Vorhaus, s. 164. Söz konusu belge, BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1990 tarih ve 45/113 sayılı Kararı ile kabul edilmiştir.

¹⁴¹ Mehmet Reşit Arslan ve diğerleri, para. 72.

¹⁴² Mehmet Reşit Arslan ve diğerleri, para. 84 vd.

AIHM tarafından da değerlendirilmiştir. AIHM hükümlülerin internete erişim hakkından yararlanması için karar verme sürecinde iç hukuktaki yargılamalarda hâkimlerin başvuruçuların menfaati ve kamu düzeninin korunması arasında denge kurma yükümlülüğünü yerine getirmemeleri ve hakkı sınırlamak için haklı bir gerekçe ileri sürememelerini eğitim hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir¹⁴³.

4. Hükümlülerin Eğitim Hakkının Sınırlandırılmasının Ayrımcılık Yasağı Temelinde Değerlendirilmesi

AIHM P1-2'deki "hiç kimse" ifadesinden zımni olarak eğitim hakkının kullanılmasında kimsenin ayrımcılığa maruz bırakılmamasının anlaşılacağını belirtmiştir¹⁴⁴. Ayrımcılık, benzer durumdaki kişilere nesnel ve makul bir gerekçe olmaksızın farklı muamele edilmesi anlamına gelir; yani söz konusu ayırım meşru bir amaç gütmüyorsa veya bunu gerçekleştirmek için kullanılan araçlar onunla makul bir orantılılık ilişkisi içermiyorsa ayrımcılık söz konusudur¹⁴⁵.

¹⁴³ Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye, para. 55.

¹⁴⁴ Leyla Şahin v. Türkiye, para. 152.

¹⁴⁵ Ponomaryovi v. Bulgaristan, para. 51; Georgiou v. Yunanistan başvurusunda AIHM, ayrımcılık iddiasını esasa girmeden değerlendirmiştir. Tutuklu olması sebebiyle üniversite sınavlarına giremeyen başvuruçucu eğitim hakkının ve ayrımcılık yasağının ihlal edildiği iddiasını taşımaktadır. Olayda hukuk fakültesi öğrencisi iken kasten öldürme suçundan şüpheli olan başvuruçucu; tutuklu olduğu süre boyunca fakülte bitirme sınavlarına katılmasına izin verilmemesi ve olay hakkında Adalet Bakanının bir suçlunun öğrenci olamayacağına dair televizyonda yayınlanan röportajının eğitim hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Ayrıca tutuklu olması sebebiyle sınavlara girmesine izin verilmemesinin ayrımcılığa neden olduğunu iddia etmiştir, zira özgür olsaydı sınavlara girebilecektir. AIHM başvuruçunun eğitim hakkının ihlali iddiasını açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur, zira AIHM'ye göre başvuruçucu hukuka uygun bir mahkûmiyet kararının ardından yalnızca on dört ay boyunca hükmen tutuklu kalmış ve üniversitedeki sınava girememiştir, yoksa başvuruçunun seçtiği bir eğitim kurumuna erişiminden veya etkili bir eğitim hakkından mahrum bırakılması söz konusu değildir. Bkz. Georgiou v. Yunanistan, (kk), Başvuru No. 45138/98, 13 Ocak 2000; Eğitim hakkına müdahalenin ayrımcılık yasağı kapsamında değerlendirilmesi ABD Yüksek Mahkemesince de ele alınmıştır. Nitekim *Tayyari v. New Mexico State University* kararında ABD Yüksek Mahkemesi, İran rehine krizinin yaşandığı dönemde İran Hükümeti'ne misilleme olarak İran vatandaşlarının ABD üniversitelerine kaydolmalarının engellenmesini ESKHS çerçevesinde değerlendirmiştir. Ulusal kimlik ve diğer statüler nedeniyle bir ayrımcılığa maruz bırakılmaksızın bireylerin kapasitelerine göre yükseköğrenime eşit erişimi olduğunu vurgulamıştır. Bkz. Gilricht, s. 655; Ancak Avrupa Adalet Divanı duruma farklı yaklaşmıştır. İran vatandaşı olan başvuruçuya ulusal güvenlik gerekçesiyle Almanya'nın öğrenci vizesi vermemesini değerlendirmiştir. Öğrenci mobil sistemlerin güvenliği ve özellikle akıllı telefonlarda güvenlik protokollerine izinsiz giriş tespiti üzerine çalışmaktadır. Öğrencinin ülkeye bir tehdit olduğuna dair hiçbir belirti olmamasına rağmen, İran'daki durumun başvuruçunun eğitim amacıyla kaldığı süre boyunca edineceği bilgilerin

YÜHFD Cilt: XIX Sayı:1 (2022)

Devletler, benzer durumlardaki farklılıkların farklı bir muameleyi haklı gösterip göstermediğini ve ne ölçüde haklı çıkardığını değerlendirirken belirli bir takdir payına sahiptir. Bu payın kapsamı da koşullara, konuya ve arka plana göre değişebilir. Bu nedenle, ekonomik veya sosyal genel stratejileri söz konusu olduğunda, Devletlere genellikle geniş bir takdir payı verilir¹⁴⁶. AİHM'ye göre, devletin bu alandaki takdir payı eğitimin ilgililer ve genel olarak toplum için önemiyle ters orantılı olarak, eğitim düzeyi ile birlikte artmaktadır. Bu nedenle, bugüne kadar pek çok insan için isteğe bağlı olan üniversite düzeyinde, yabancılar için daha yüksek ücretler - genel olarak ücretler - olağan görünmektedir ve mevcut koşullarda tamamen haklı olarak kabul edilebilir. Ancak temel okuryazarlık ve aritmetik bilgisinin yanı sıra toplumla bütünleşme ve ilk deneyimler sağlayan ve çoğu ülkede zorunlu olan ilköğretim için durum tam tersidir¹⁴⁷.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Konsey üyesi devletlerin hem yükseköğrenime katılımın toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılmasını hem de bu katılımın etkin olmasını hedefleyen bir politika tavsiye etmiştir. Kararın “*eşit fırsatlar politikası*” şeklindeki kenar başlığında da bu politikanın yalnızca *de jure* eşitlik ve ayrımcılığın olmaması değil, aynı zamanda tüm bireylerin potansiyelinin gelişmesini ve yerine getirmesini sağlama anlamında tam ve etkili eşitlik ilkesinin tüm gerekliliklerini karşılamak üzere tasarlanmış bir politika olduğunu belirtmiştir. Etkili eşitliğin teşviki, gerekli olduğu ve toplumdaki bireylerin veya grupların özel koşullarını dikkate alan ayrımcılık yapmama ilkesiyle tutarlı olan özel önlemlerin alınmasını gerektirebilir¹⁴⁸.

ESKH Komitesi de eğitim hakkının mevcut olma, erişilebilirlik, kabul edilebilirlik ve uyarlanabilirlik şeklinde birbiriyle ilişkili ve temel özelliklerinin olduğunu belirtmiştir¹⁴⁹. Erişilebilirlik ayrımcılık yapmama,

daha sonra kendi ülkesinde kötüye kullanılacağından korkmak için haklı bir neden verdiği gerekçesine dayanarak ihlal mahiyetinde bulmamıştır. Mahkeme, ulusal makamların kimin kamu güvenliğine tehdit oluşturduğuna karar vermede geniş takdir yetkisine sahip olduğuna karar vermiştir. Bkz. *Fahimian v. Bundesrepublik Deutschland*, C-544/1521 Aralık 2017, para. 29.

¹⁴⁶ *Ponomaryovi v. Bulgaristan*, para. 52.

¹⁴⁷ *Ponomaryovi v. Bulgaristan*, para. 56.

¹⁴⁸ Bkz. Recommendation No. R (98) 3 Of The Committee Of Ministers To Member States On Access To Higher Education, 17 March 1998, (çevrimiçi) <https://rm.coe.int/16804f7125>.

¹⁴⁹ Mevcut olmadan anlaşılması gereken; bina, temizlik imkânları, içilebilir su, öğretmen, ders materyali, kütüphane, bilgisayar imkânı ve bilgi teknolojileri dâhil olmak üzere eğitim kurumlarının ve programlarının yeterli kalitede işlerliğidir. Kabul edilebilirlik müfredat ve

fiziksel ve ekonomik erişilebilirlik anlamına gelir. Çalışma konumuz olan hükümlülerin yükseköğretim kurumundan çıkarılması cezasının erişilebilirlik bakımından problematik olduğu açıktır. Şöyle ki Genel Yorumda da belirtildiği üzere eğitim herkes, özellikle de en kırılgan gruplar için, hukuken ya da fiilen ayrımcılık yapılmaksızın erişilebilir olmalıdır¹⁵⁰. AİHM içtihatları gözetildiğinde de en çok hükümlü ve tutukluların kırılgan gruplar¹⁵¹ içinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Kırılganlık ve ayrımcılık meselesi, AİHM'nin *Kiss v. Macaristan* başvurusu gözetilerek ele alınabilir. Başvuruya konu olayda manik depresyon nedeniyle kısmi vesayet altına alınan başvurucu seçim mevzuatı uyarınca vesayet altında olduğundan oy hakkından yoksundur. AİHM tam-kısmi vesayet ayrımı olmaksızın ve kişinin somut yetilerine bakılmaksızın kısmi vesayet altındaki herkesin oy kullanmasının mutlak surette engellenmesini, zihinsel engellilerin tarihsel süreç boyunca maruz kaldığı ayrımcılığı da gözeterek serbest seçim hakkının ihlali mahiyetinde bulmuştur¹⁵². Söz konusu kararda ihlal edildiği sonucuna varılan serbest seçim hakkı tıpkı eğitim hakkı gibi P1'de herhangi bir sınırlama nedeni sayılmamış ve devletin geniş bir takdir payının olduğu haklardan olsa da oy kullanmaya mutlak bir yasak getirilmesinin kabul edilebilir takdir payı içinde kalmadığı sonucuna varılmıştır. Zira bireysel olarak kapasite ve ihtiyaçları değerlendirmeye set çeken bu yasak tarihsel olarak toplumdan dışlanan kırılgan gruplara önyargıların devam etmesine, toplumdan dışlanmalarına ve yasal olarak tek tipleştirilmelerine neden olmaktadır¹⁵³. Örgüt suçlarından hükümlü olanlar bakımından da tehlikeli olup olmadıklarına ilişkin bir değerlendirme yapılmaksızın yükseköğretim

eğitim metodu dâhil eğitiminin öz ve biçiminin kabul edilebilir olması iken uyarlanabilirlik ise değişen toplum ve toplulukların ihtiyaçlarını ve öğrencilerin çeşitli sosyal ve kültürel ortamlarındaki ihtiyaçlarını yansıtan esnekliktir. Bkz. Lee, s. 770-771; McCowan, s. 125; General Comment 13, m. 6.

¹⁵⁰ General Comment 13, m. 6/b (i).

¹⁵¹ Elif Çelik, İnsan Hakları Bakımından Kırılgan Kavramına Bir Giriş ve Kavramın AİHM Kararlarındaki Görünürlüğü ", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 22, S. 1, 2020, s. 70; İnsan hakları literatüründe mülteciler, insan ticareti mağdurları, çocuklar gibi savunmasız ve dezavantajlılığı ile karakterize olan kırılgan grupların bu durumu onların dezavantajlılığını hukuk dâhilinde gidermeye çalışmaktır. Bkz. Çelik, s. 62. Birden çok dezavantajlı kimlik ve durumun keşişim göstermesi hali örneğin gözaltındaki zihinsel engelli kişi gibi "aşırı kırılganlık" olarak nitelendirilmektedir (bkz. *M.S. v. Birleşik Krallık*, Başvuru No. 24527/08, 3 Mayıs 2012, para. 44).

¹⁵² *Alajos Kiss v. Macaristan*, Başvuru No. 38832/06, 20 Mayıs 2010, para. 42.

¹⁵³ *Alajos Kiss v. Macaristan*, para. 42.

YÜHFD Cilt: XIX Sayı:1 (2022)

hakkının tanınmaması bu minvalde örgüt suçlularının tek tipleştirilerek ıslah edilmemelerine neden olabilir.

AIHM eğitim hakkına ilişkin ayrımcılık değerlendirmesi yaparken hak süjesinin tutumunu da belirleyici olarak ele almaktadır. *Ponomaryovi v. Bulgaristan* kararına konu olayda başvuru annelerinin Bulgar vatandaşı biriyle evlenmesi üzerine küçük yaşta anneleri ile Bulgaristan'a taşınmıştır. Bulgar vatandaşı olmamaları ve daimi oturma izinlerinin bulunmaması sebebiyle ortaöğrenim gören başvuru öğrencilerinden eğitim harcı istenmiştir. Oysa başvuru öğrencilerin başka bir ülkeye gidip eğitim almak şeklinde bilinçli bir tercihi söz konusu olmayıp Bulgar eğitim sistemini suiistimal etmeye çalışan bir durumda da değildirlir¹⁵⁴. AIHM mevcut başvurunun özel koşullarında, başvuru öğrencilerin uyrukları ve göçmenlik statüleri nedeniyle orta öğrenimleri için harç ödemesi gerekliliğinin P1-2 ve m. 14'ün ihlali olduğu sonucuna varmıştır¹⁵⁵.

D. Kişinin Adli Sicil Kaydının Yükseköğrenim Kurumuna Kabulde Kullanılması

Sosyal hareketlilik ve uyumun bir aracı olarak düşünülen yükseköğrenim, suç işlemekten caydırıcılığı sağlamak için zorlayıcı bir mekanizmadır. Zira üniversiteyi bitirme daha düşük işsizlik oranları ve görece yüksek kazançlarla ilişkilendirilir ve bu şekilde insan sermayesinin geliştiği ve üniversitenin medeni toplumun bir parçası olmayı teşvik ettiği kabul edilir. Bununla birlikte, ABD'de çoğu üniversitede başvuru sürecinin bir parçası olarak adayların adli sicil geçmişi bilgileri talep edilmektedir ve yapılan bazı araştırmalar ortaya koymuştur ki adaylar adli sicil geçmişleri sebebiyle reddedilmektedir¹⁵⁶.

¹⁵⁴ *Ponomaryovi v. Bulgaristan*, para. 61.

¹⁵⁵ *Ponomaryovi v. Bulgaristan*, para. 63.

¹⁵⁶ Robert Stewart/ Christopher Uggen, "Criminal Records and College Admissions: A Modified Experimental Audit", *Criminology*, C. 58, S. 1, 2019, s. 157; *Center for Community Alternatives* platformunun iki ve dört yıllık bölümlere kabul departmanı hakkında yürüttükleri bir ankette özel üniversitelerin yüzde 81, devlet üniversitelerinin ise yüzde 55'inin başvuru öğrencilerinden adli sicil geçmişi bilgisi istediği sonucuna varılmıştır. Bkz. Stewart/Uggen, s. 160. *Stewan ve Uggen*'in yürüttüğü araştırmada suç kaydı bulunan aday profilleri suç kaydı olmayan aday profillerinden 2,5 kat daha fazla reddedilmiştir. Bkz. Stewart/Uggen, s. 172; New York eyaletindeki duruma ilişkin CCA (Center For Community Alternatives) ve HIRE Network tarafından 2006-2007 yılları arasında yürütülen telefon anketinin sonuçları, kamu ve özel eğitim kurumlarının kabul politikaları ile suç geçmişi olan başvuru öğrencilerin değerlendirilmesi arasında önemli farklılıklar olduğunu göstermiştir. Örneğin Upstate New York bölgesinde bir topluluk kolejinin bölge dışında yaşayan ve ağır bir suçtan hükümlü olan herkesin başvurularını reddetmektedir. Bir özel kolej de suç geçmişi olan kişiler için nihai kabul kararlarının akademik personele değil,

Genellikle suç inceleme süreci olarak bilinen yükseköğrenim kurumunca aday öğrencilerden adli sicil kaydı talep edilmesi kampüs güvenliğinin sağlanması ve müstakbel öğrencilerin işleyebileceği muhtemel suçları tahmin etme amacına yöneliktir¹⁵⁷. Bu inceleme sürecinde kullanılan yöntem; kolluk yetkilisi, danışman, hukuk müşaviri ve fakülte yetkilisinden oluşan bir kabul komitesinin başvurularında adli sicil geçmişi olduğunu beyan eden öğrencilerin başvuru evraklarının gözden geçirilmesidir¹⁵⁸. Komite suç ile meydana gelen zararın ciddiyeti veya ağırlığı, suçun işlendiği tarih ve niteliği, fiilin özellikleri, verilen ceza, kişinin sorumluluğunu kabul edip ıslah olup olmadığını değerlendirmektedir¹⁵⁹. ABD’de Jeanne Celery isimli öğrenci bir başka öğrenci tarafından yurt odasında öldürülmesinin ardından kampüsteki suçun boyutu hakkında bilgi sağlanması için veri toplanmasına izin veren Celery Kanununun (*The Celery Act*) ardından kampüste işlenen suçların Jeanne Clery’yi öldüren öğrencinin aksine daha çok adli sicil kaydı olmayan öğrenciler arasından olduğu ortaya çıkmıştır¹⁶⁰. Ve hatta *Eiseman*

kampüs güvenliğinden sorumlu müdüre ait olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık New York City Üniversitesi’ne kabul için herhangi bir engel bulunmayıp bilakis üniversitenin birçok bölümünde eski hükümlü kişilerin okula kaydolma çabalarını desteklemek için özel programları mevcuttur. Bkz. Center For Community Alternatives, “Closing The Doors To Higher Education: Another Collateral Consequence Of A Criminal Conviction”, (çevrimiçi) <https://www.communityalternatives.org/wp-content/uploads/2020/02/closing-the-doors-to-higher-education.pdf> 20.11.2021, s. 4-5.

¹⁵⁷ Stewart/Uggen, s. 157; Bradley D. Custer, Applying to University with Criminal Convictions: A Comparative Study of Admissions Policies in the United States and United Kingdom”, **Journal of Higher Education Policy and Management**, C. 40, S. 3, 2018, s. 243; Bradley D. Custer, “College Admission Policies for Ex-Offender Students: A Literature Review”, **The Journal of Correctional Education**, C. 67, S. 2, 2016, s. 35; *Stewart ve Uggen*’ın yaptığı çalışmada daha yüksek suç oranlarına sahip kolejler, kabul süreçlerinde ırk/etnisiteyi dikkate alan kolejler ve banliyö kolejlerinin de başvurularına adli sicil geçmişine ilişkin soruları dâhil etme olasılıklarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerin her birini içeren çok değişkenli bir analizde, daha rekabetçi yükseköğrenim kurumları, özel kolejler ve daha yüksek siyahi lisans öğrencisi kayıtları olanların adli sicil geçmişi hakkında soru sorma olasılıkları dikkate değer ölçüde daha yüksektir. Bkz. Stewart/Uggen, s. 161.

¹⁵⁸ Custer, “College Admission Policies for Ex-Offender Students: A Literature Review”, s. 35.

¹⁵⁹ Custer, “College Admission Policies for Ex-Offender Students: A Literature Review”, s. 36.

¹⁶⁰ Center For Community Alternatives, s. 2. Nitekim ABD Eğitim Bakanlığı’nın Kongre’ye 2001 tarih ve “*ABD Ortaöğretim Sonrası Eğitim Kurumlarının Kampüslerinde Suç İnsidansı*” başlıklı raporunda, kolej ve üniversitelerde toplam kasten öldürme oranının, toplumdaki genç yetişkinler arasındaki kasten öldürme oranına kıyasla kayıtlı 100.000 öğrenci başına 0.07 olduğunu belirtmektedir. Genç yetişkinler arasında ise bu oran *YÜHFD Cilt: XIX Sayı:1 (2022)*

v. *State* davasında, New York Temyiz Mahkemesi, daha önce adli sicil kaydı olan öğrencilerden Larry Campbell'in öğrenci olarak kaydolduğu eyalet üniversitesinde iki öğrenciyi öldürmesinden dolayı dahi üniversiteyi sorumlu bulmamıştır. Zira mahkeme hem toplumun alt sınıfından bir kaçış hem de kamu yararına olan eğitimin, yeniden suç işlemek yerine eski mahkûmları yeniden topluma kazandırmak ve ıslah etmek şeklindeki amacı gözetmiştir¹⁶¹.

ABD'de yapılan bir araştırmada da cinsel saldırı ve nitelikli cinsel saldırı hariç şiddet suçlarının mağduru olan öğrencilere karşı çoğunlukla öğrenci olmayan bir yabancı tarafından (yüzde 58) bu suçların işlendiği ortaya konulmuştur. Buna mukabil kadın cinsel saldırı mağduru öğrencilere uygulanan bir ankette cinsel suçların ise daha çok kadın mağduru tanıdığı sınıf arkadaşı, erkek arkadaşı veya arkadaşı tarafından işlendiğini ortaya koymuştur. ABD Eğitim Bakanlığı'nın raporuna göre kampüste işlenen suçlar, üniversite ortamında uzun süredir karakterize olan davranışlardan çıkmaktadır. Kampüsteki suçların çoğunun bir spor müsabakası sonrası kutlamada alkol ve uyuşturucu madde kullanımının ardından gerçekleştirilen kasten yaralama, cinsel saldırı biçiminde gerçekleşmektedir¹⁶². Bu veriler nazara alındığında, söz gelimi yükseköğrenim kurumunda başkalarına uyuşturucu madde verme, patlayıcı madde kullanma veya cinsel saldırıda bulunmanın YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği m. 9/1 (b), (c) ve (ç) bentleri uyarınca yükseköğrenim kurumundan çıkarma ile yaptırıma bağlanması kampüs güvenliği amacına yönelik olarak kabul edilebilir.

ABD'de işverenlerin iş başvurularında kişinin adli sicil kayıtlarını sormasına karşı bir hareket olarak yükselen "*Kutuyu Yasaklama (Ban The Box/BTB)*"¹⁶³ hareketi yükseköğrenim bağlamına doğru genişlemiştir¹⁶⁴.

100.000'de 14.1'dir. ABD Eğitim Bakanlığı bu raporunda ortaöğretim sonrası eğitim kurumlarının kampüslerindeki öğrencilerin, toplumun geri kalanından önemli ölçüde daha güvenli olduğu" sonucuna varmıştır.; Bir başka araştırma sonucuna göre ise 2009-2011 yılları arasında başvuru yapan elli beşinin ağır bir suçtan mahkûmiyeti mevcuttur ve bunların kırk yedisi kabul edilmiş, 34'ü ise öğrencilik kaydını yaptırmıştır. Ek olarak, kabul edilen 34 eski hükümlünün hiçbiri disiplin fiili işlememiştir. Bkz. Custer, "College Admission Policies for Ex-Offender Students: A Literature Review", s. 38.

¹⁶¹ Center For Community Alternatives, s. 6

¹⁶² Center For Community Alternatives, s. 3.

¹⁶³ Adli sicil kayıtlarının istihdamda yarattığı dezavantajlar ve ırksal etkileri, 1998'den bu yana ABD'de en az otuz eyalet ve yüz elli şehir ve kırsal bölgeyi BTB politikalarını yürürlüğe koymaya motive etmiştir. Özü itibariyle BTB politikası, belirli bir yetki alanındaki işverenlerin bir kısmının veya tamamının, bir başvuru ilki başvuruda adli

Bunda Başkan Obama döneminde yeniden topluma katılma önündeki engellere ve adalet sisteminin ırksal olarak orantısız etkilerine ilişkin endişelere dayanılmış ve kolejlerin adli sicil kaydı sorularına ilişkin kabul politikalarını yeniden değerlendirmeye ve yeniden gözden geçirmeye teşvik edildiği bir rapor ABD Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır¹⁶⁵. Bunun ardından da ABD’de bazı eyaletler üniversite başvuru sürecinde adli sicil kayıtlarının toplanmasını yasaklamaya başlamıştır. Örneğin 2017 yılında Louisiana cinsel suçlar ve ısrarlı takip haricindeki suçlar bakımından tüm devlet üniversitelerinde adli sicil bilgisi istemeyi yasaklayan ilk eyalet olmuştur¹⁶⁶.

sicil geçmişinin sorgulanmasını yasaklayarak, teorik olarak işverenlerin, suç geçmişi olan başvuruçuları çok az dikkate alarak veya hiç dikkate almadan kategorik olarak reddetmesini engellemektedir. BTB hareketinin ortaya çıkış sebebi, suç geçmişi olan başvuruçulara ön değerlendirme ve mülakat aşamasında suç geçmişlerini açıklamaları için “adil bir şans” verilmesidir. Ancak bu politikalar genellikle işverenin bu sorgulamaları işe alma sürecinin sonraki aşamalarında yapmasına izin verir. Bkz. Stewart/Uggen, s. 163.

¹⁶⁴ Bkz. Custer, “Applying to University with Criminal Convictions: A Comparative Study of Admissions Policies in the United States and United Kingdom”, s. 245; Hatta üniversitelerin, işverenlere kıyasla adli sicil geçmişinde daha da titiz davrandığı görülmektedir. İşverenler tutuklamalardan ziyade yalnızca belirli bir zaman dilimi arasındaki bir suçtan mahkûmiyetleri sorarken üniversiteler belirli bir zaman dilimi ile sınırlı olmaksızın kabahat ve hatta kişinin suça sürüklenen çocuk olduğu dönemdeki mahkûmiyetleri de dikkate almaktadır. Bkz. Judith Scott-Clayton, Judith: “Thinking “Beyond The Box”: The Use of Criminal Records In College Admissions”, 2017, (çevrimiçi) <https://www.brookings.edu/research/thinking-beyond-the-box-the-use-of-criminal-records-in-college-admissions/>, 24.11.2021, s. 2-3; Eş zamanlı olarak Birleşik Krallıkta da Adalet Bakanlığı, hapisanedeki yükseköğrenim durumuyla ilgili “*Potansiyelin Kilidini Açmak (Unlocking Potential)*” raporunu yayınlamıştır. Rapora göre hükümlüler tahliye edildikten sonra eğitime devam etmelerinin önündeki en büyük engellerden biri, üniversitelerin ve diğer eğitim kurumlarının koruma ve risk değerlendirme uygulamalarıdır. Bu nedenle rapor, Üniversite ve Kolej Kabulleri Servisine hapisaneden üniversiteye pürüzsüz bir geçişi sağlama çağrısında bulunmuş ve üniversitelere kabullerde profesyonelliği desteklemeyi tavsiye etmiştir. Nitekim dönemin başbakanı Cameron da kamu hizmeti pozisyonları için BTB hareketine atif yaparak kamu tarafından fonlanan üniversite ve kolejleri bu amaca uymaya davet etmiştir. Bkz. Custer, “Applying to University with Criminal Convictions: A Comparative Study of Admissions Policies in the United States and United Kingdom”, s. 245.

¹⁶⁵ Stewart/Uggen, s. 163.

¹⁶⁶ Scott-Clayton, s. 7. 2021 yılında da ABD Senatörlerinden *Schatz* adli sicil kaydı olsun ya da olmasın, herkesin yükseköğrenim yoluyla hayatını yeniden inşa etme şansını hak ettiğini belirterek, kolej ve üniversitelerin başvuru sürecinden adli sicil kaydına ilişkin soruları kaldırmasını zorlayan bir kanun teklifi sunmuştur. Bkz. “Schatz Reintroduces Legislation To Remove Barriers To Higher Education For Americans With Criminal Records”, 08.06.2021, (çevrimiçi) <https://www.schatz.senate.gov/> 22.11.2021.

YÜHFD Cilt: XIX Sayı:1 (2022)

Üniversite başvurularında adli sicil kaydının istenmesi yükseköğrenime erişime önemli bir bariyerdir ve kurumlar üniversiteye erişim ile kampüs güvenliğine ilişkin endişeleri arasında dengeyi gözetmelidir¹⁶⁷. Kişinin adli sicil kaydının bulunmasının üniversiteye girişine engel olması şeklindeki kategorik yaklaşım doğru değildir. Zira ABD’de yaşanan bir olay özel kabul uygulamalarının sınırlarını tanımlamaya yardımcı olmuştur. 2010 yılında, Lake Michigan Koleji Mütevelli Heyeti, ağır suçlar ve cinsel suçlardan mahkûmiyeti bulunanların savunmalarını almaksızın başvurularını reddeden ve kabul edilenlerin de öğrenim kurumundan çıkarılmasını öngören bir politika benimsemiştir. Bunun üzerine Michigan cinsel suç faileri siciline kaydedilen bir öğrencinin de kuruma kabul edilmemesine karar verilmiştir. Michigan Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği ve öğrencinin dava açmasıyla 2011 yılında hükme bağlanan olayda, üniversite yetkilileri tarafından savunması alındıktan sonra öğrencinin üniversiteye kaydolmasına izin verilmiştir, zira öğrencinin kampüse zarar verme riskinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca Lake Michigan Koleji'nin herhangi bir yargı kararı önce veya idari işlem tesis etmeden önce her öğrencinin başvurusunun ve durumunun bireysel olarak gözden geçirilmesini sağlamak için politikalarını değiştirmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁶⁸.

Kolluk veya yargı makamlarında çalışan kişilerin suç geçmişinin dikkate alınması veya bir şirket yönetim kurulu üyesinin yüz kızartıcı bir suçtan mahkûmiyetinin bulunmaması söz konusu kamu hizmeti veya iş sahasının bir gereği olabilir¹⁶⁹. Ancak adli sicil kayıtlarının tüm iş ve kamu hizmetleri bakımından gözetilmesi topluma yeniden katılmak, çalışmak ve katkıda bulunmak isteyen hükümlüler için ciddi bir engeldir. Nitekim böyle bir düzenlemenin varlığı dahi kişiyi herhangi bir işe başvurmadan caydırabilir

¹⁶⁷ Bkz. Scott-Clayton, s. 1; 2009, 2010 ve 2014'te ayrı araştırma ekipleri tarafından yürütülen bir anket sonucuna göre, üniversite kabul uygulamalarına ilişkin özel üniversitelerin yüzde 60 ila 80'inin ve devlet üniversitelerinin yüzde 55'inin kabul sürecinin bir parçası olarak lisans başvuru sahiplerinden adli sicil kayıtlarına dair soruları yanıtlamalarını talep etmiştir. Bkz. Scott-Clayton, s. 2.

¹⁶⁸ Custer, “College Admission Policies for Ex-Offender Students: A Literature Review”, s. 40. Nitekim davayla ilgili olarak Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği'nin avukatı Miriam Aukerman'ın beyanını aktarmakta fayda görmekteyiz: “*Tehdit oluşturabilecek öğrencileri eleme çabalarında kolejlerimizi ve üniversitelerimizi destekliyoruz. Ancak, öğrencinin risk düzeyini, fiili işlediği yaşını ve ıslah çabalarını dikkate almayan bu genel yasak, haksız ve yasa dışıdır.*”

¹⁶⁹ Bronwyn Naylor, “Living Down The Past: Why A Criminal Record Should Not Be A Barrier To Successful Employment”, **Employment Law Bulletin**, November-December 2012, s. 115.

ve kendi kendisini toplumdan dışlamasına sebebiyet verebilir. Ayrıca bu durum işverenler için de ciddi bir potansiyel kayıptır¹⁷⁰. Hâlbuki Texas İslah Departmanı'nın eğitim programlarına katılan 30.207 eski hükümlü üzerinde yürüttüğü bir araştırmadaki bulgular, katılımcıların %70'inin cezaevlerinden çıktıkları ilk yılda iş güvencesi bulduklarını ve eğitimin istihdam üzerindeki olumlu etkisini göstermektedir¹⁷¹. Ayrıca New York Eyaleti Ceza Adaleti Hizmetleri Bölümü Eyalet İslah ve Toplum İslah ve Denetleme Departmanı'nda yürütülen bir başka araştırmaya göre ise ıslah eğitimi kapsamında kolej programlarını bitiren eski hükümlülerin karşılaştırma grubu ile kıyaslandığında çok daha az tekerrür oranına sahiptir.

SONUÇ

Günümüz modern toplumlarında olduğu gibi cezaların infazına ilişkin mevzuatımızda da cezanın infazının amacının, cezaevindeki kişiyi rehabilite ederek dışarıdaki yaşama dönmeye her bakımdan hazırlamak suretiyle yeniden topluma kazandırmak olduğu kabul edilmektedir. Cezaevindekilerin eğitimi de bu amaca yönelik en yaygın ve etkili enstrümandır. Bu bağlamda Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği m. 9/1-a uyarınca örgüt suçlularının yükseköğretim kurumundan çıkarılmasının, cezanın amacı ile bağdaştığını söylemek güçtür. Rehabilite edilmek için cezaevine konulan bir suçlunun en büyük rehabilitasyon aracı olan eğitim enstrümanından mahrum bırakılması, cezanın infaz amacı ile örtüşmeyecektir.

Bu çalışma kapsamında incelenen infaza ilişkin düzenlemeler de suç ya da suçlu ayrımı yapılmaksızın cezaevindeki tüm hükümlüler için iyileştirme programlarının uygulanacağını kabul edildiği görülmektedir. Söz konusu düzenlemeler incelendiğinde örgüt suçlularının yeniden topluma kazandırmaya yönelik faaliyet ve programlara katılamayacağına, özellikle de kurum içinde veya dışındaki eğitim faaliyetlerine katılamayacaklarına

¹⁷⁰ Naylor, s. 116. Zira istihdam, bir kişinin suçtan uzak bir yaşam tarzı oluşturması ve sürdürmesinde kilit faktördür. En basitinden, meşru bir iş bulamayan kişi, hayatını idame ettirmenin tek yolu olarak suçla iştigal eden faaliyetlerde bulunmak durumunda kalabilir. Ayrıca istihdam yalnızca kişiye bir gelir sağlamakla kalmayıp aynı zamanda kişinin suçlu bir geçmişi geride bırakma amacını destekleyen bir disiplin ve öz değer kazanmasını da sağlar; Sadece istihdam değil, ıslaha yönelik eğitimin de çıktıkları bu şekildedir. Bkz. Vandala, s. 3.

¹⁷¹ Vandala, s. 5. Indiana İslah Departmanı'nda 2005-2009 yılları arasında gerçekleştirilen bir çalışmanın bulguları; üniversite eğitimi almış hükümlülerin %66,7'si, ilk tahliye oldukları 2005 yılından bu yana, 2005-2009 eğitim döneminde, herhangi bir yılda en az dörtte biri olmak üzere çeşitli iş sektörlerinde istihdam edildiğini göstermiştir.

yönelik herhangi bir düzenlemeye yer verilmediği görülmektedir. Örgüt suçluları, kapalı kurumda bulunmanın doğal sonucu olarak devamı imkânsız olan eğitim seçenekleri dışında, bu olanaklardan yararlanabilmektedir. Bu bağlamda infaz hukukuna ilişkin hükümler bakımından kanun koyucunun yaklaşımının, örgüt suçlularının “ıslah olmaz” nitelikte olduğunu kabul ettiği yönünde olmadığı söylenmelidir. Buna karşılık 2547 sayılı Kanunun 54/1-a maddesindeki ve Disiplin Yönetmeliği 9/1-a maddesindeki düzenlemelerin temelinde, ilgili kurumun düzenini korumaktan ziyade örgüt suçlularının “ıslah olmaz suçlular” olarak görülmesi anlayışı yatmaktadır. Yükseköğretimden çıkarmaya ilişkin bu hükümlerin açık öğretim fakültesinde okuyan örgüt suçluları için de geçerli olması, bunun açık bir göstergesidir.

Ayrıca bir suçlunun ıslah edilip topluma kazandırılması, sadece “toplum bakımından artık zararsız bir birey olmasını sağlamak temelinde” toplumsal bir talep olarak görülmemelidir. Bu, aynı zamanda yaratılışı icabı maddi ve manevi varlığını geliştirme ihtiyacı hisseden insanoğlu için de “temel insani bir hak” niteliğindedir. Toplum düzenini bozduğu için toplumdan uzaklaştırılan suçlu, rehabilite edilmek suretiyle “iyileşmiş” bir birey olarak yeniden topluma karışacak ve bu suretle toplumdaki yerini ve kendine olan saygısını yeniden kazanacaktır. Bu bağlamda infaz sisteminin, suçluya, yeniden toplumla bütünleşebileceğine yönelik bir şansa sahip olduğunu garanti etmiş olması gerekir. Nitekim bu kişinin maddi ve manevi varlığının korunması ve geliştirilmesi için de bir gerekliliktir. 2547 sayılı Kanun m. 54/1-a ve Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği m. 9/1-a’da öngörülen örgüt suçlularının yükseköğretim kurumundan çıkarılmasına ilişkin düzenleme, hükümlünün maddi ve manevi varlığını geliştirme imkânının elinden alınması, hükümlüye kişiliğini geliştirme olanağının tanınmaması ve onu, yaratılış gayesine aykırı olarak yaşamaya zorlama anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım, herkesin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğunu öngören Anayasanın 17. maddesine de aykırılık teşkil etmektedir.

Bu çalışma kapsamında incelenen AİHM ve AYM içtihatlarında yükseköğretim kurumunun güvenliğini sağlamak için yükseköğretim kurumundan çıkarma cezasının verilmesinin doğrudan eğitim hakkının ihlali olmayabileceği belirtilmiştir. Ancak her ne kadar hükümlülerin yükseköğrenim kurumundan çıkarılması yaptırımı ile hedeflenen amaç öğrencilerin, yükseköğrenim kurumu ve personelinin güvenliğinin sağlanmasıysa da hükümlünün başka bir yükseköğretim kurumunda öğrenimine devam edip edemeyeceği, eğitim kurumu için tehlike arz edip

etmemesi, ıslah olup olmamasına ilişkin somut bir değerlendirme yapılmaksızın kategorik olarak yükseköğrenim hakkının engellenmesi eğitim hakkının ihlalidir. Ayrıca TCK m. 53/4 gereği on sekiz yaşın altında iken işlediği fiiller dolayısıyla kişi hakkında güvenlik tedbiri olarak hak yoksunluklarına hükmedilemezken veya söz gelimi yasaklanmış hakların iadesi kurumu çerçevesinde kamu hizmetine girmesi mümkünken yükseköğrenim yoluyla eğitim alan taraf olmak istemesinin mümkün olmaması çelişkilidir.

2547 sayılı Kanununun 54/1-a maddesindeki ve Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği 9/1-a maddesindeki düzenlemeler Anayasa'ya ve P1-2'ye aykırı bir nitelik arz etse de üniversite içerisinde yapılacak bir disiplin soruşturmasında, soruşturmacının veya ilgili disiplin kurulunun bu konuda bir değerlendirme yapması mümkün değildir. Burada idare, yürürlükteki kural çerçevesinde hareket etmek zorunda olup; eğer koşulları gerçekleşmişse, ilgili kanun ve yönetmelik hükümleri çerçevesinde çıkarma cezasını uygulamak durumundadır. Bu nedenle çözüm, ilgili yönetmeliğin cezanın amacı ile bağdaşmayan, anayasaya aykırı nitelik arz eden 9/1-a hükmünün değiştirilmesi ya da Danıştay tarafından iptal edilmesidir.

KAYNAKÇA

- AKGÜNER, Tayfun: **Personel Yönetimi**, İstanbul, Der Yayınları, 1992.
- ARTUK, Mehmet Emin/ALŞAHİN, Mehmet Emin: “Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi”, **MARUHAD**, C. 21, S. 169, 2015.
- AYDIN, Devrim: “Ceza Hukukunda Okullar”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 6, S. 15, Nisan 2011, s.s. 47-57.
- AYHAN, Veli: “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Ceza İnfaz Sisteminde Yapısal ve İşlevsel Dönüşüm”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- BACAKSIZ, Pınar: “Cezalandırma Ve Topluma Yeniden Kazandırma”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, C. 16, Özel Sayı, 2014, s.s. 4917-4941.
- CENDEL, Nur: “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, 2001, s.s. 337-372.
- CENTER FOR COMMUNITY ALTERNATIVES: “Closing The Doors To Higher Education: Another Collateral Consequence Of A Criminal Conviction”, (çevrimiçi) <https://www.communityalternatives.org/wp-content/uploads/2020/02/closing-the-doors-to-higher-education.pdf>.

- CUSTER, Bradley D.: “Applying to University with Criminal Convictions: A Comparative Study of Admissions Policies in the United States and United Kingdom”, **Journal of Higher Education Policy and Management**, C. 40, S. 3, 2018, s.s. 239-255.
- CUSTER, Bradley D.: “College Admission Policies for Ex-Offender Students: A Literature Review”, **The Journal of Correctional Education**, C. 67, S. 2, 2016, s.s. 35-43.
- ÇALIŞKAN, Ahmet Ziya: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Eğitim Ve Öğrenim Hakkı”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.11, S. 3-4, 2007, s.s. 295-314.
- ÇELİK, Abdullah: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Eğitim Hakkı”, **TAAD**, Y. 6, S. 20, 2015, s.s. 279-328.
- ÇELİK, Elif: “İnsan Hakları Bakımından Kırılğan Kavramına Bir Giriş ve Kavramın AİHM Kararlarındaki Görünürlüğü ”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 22, S. 1, 2020, s.s. 57-77.
- DEMİRBAŞ, Timur: **İnfaz Hukuku**, 8. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021.
- DÖNMEZER, Sulhi/ERMAN, Sahir: **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C. 1, İstanbul, Der Yayınevi, 2016.
- DÖNMEZER, Sulhi: “Pozitivist Nazariyede Cezai Mesuliyetin Esası”, **İstanbul Barosu Mecmuası**, S. 6, 1944.
- DÖNMEZER, Sulhi: “Teröristlerin Rehabilitasyonu”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C. 51, S. 1-4, 1985, s.s. 3-21.
- DUMAN, Bahattin: **Yükseköğretim Ceza Ve Disiplin Soruşturması**, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2021.
- ECHR: “Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights”, 31.08.2021, (çevrimiçi) <https://www.echr.coe.int> > documents.
- ERDOĞAN, Oktay: **İnfaz Hukuku**, 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016.
- EREM, Faruk/ DANIŞMAN, Ahmet/ ARTUK, Mehmet Emin: **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 1997.
- GILCHRIST, Heidi R.: “Higher Education is a Human Right”, **Washington University Global Studies Law Review**, C. 17, S. 3, 2018, s.s. 645-676.
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz: “İdari Ceza Hukuku ve Anlamı; İdarenin Cezai Mueyyide Tatbiki”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 18, S.2, 1963.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref: **Yönetim Hukuku**, Ankara, S Yayınları, 1991.

- GÜNAL, Yılmaz: “Disiplin Cezaları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.13, S. 2, 1958.
- GÜRER, Onur: “Danıştay Kararları Işığında Öğrencilere Verilen Disiplin Cezalarının Yargısal Denetimi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- GÜVEN, Mustafa: “Nasıl Bir İnfaz Sistemi”, **Yargıtay Dergisi**, C. 19, S. 1-2, 1993.
- HONIG, Richard: “Ceza Gayeleri Nazariyesinin Tarihine Dair”, Çev. M. Yavuz Abadan, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, 2, 1936.
- İŞIKLAR, Celal: **Kamu Disiplin Yaptırımları**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2019.
- İŞIKTAÇ, Yasemin: “Ceza Adaleti Açısından Hapis Cezası ve Rehabilitasyon İlişkisi”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C. 71, S. 1, ss. 526-638.
- İÇEL, Kayıhan/SOKULLU-AKINCI, Füsun/ ÖZGENÇ, İzzet/SÖZÜER, Adem/MAHMUTOĞLU, Fatih Selami/ÜNVER, Yener: **Yaptırım Teorisi**, İstanbul, 2000.
- İÇLİ, Tülin Günşen/ ÖĞÜN, Aslıhan: **Türkiye’de Cezaevlerindeki Rehabilitasyon Faaliyetleriyle İlgili Sosyolojik Bir Analiz**, Ankara, 1999.
- KARACA, Egemen: **Üniversitelerde Disiplin Rejimi**, Ankara, Yetkin Yayınevi, 2019.
- KARAFAZLI, Hazel/ TUNA, Cem: “Türkiye’de Cezaevlerinde Uygulanan Eğitim Politikaları”, **Eğitim Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, C. 1, S. 2, 2020, s.s. 42-53.
- KARİER, Vehbi Kadri: “Ceza İnfaz Kurumlarında Eğitim Çalışmaları”, **Adalet Dergisi**, 2012, <http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/44.sayi/2vehbikadri.pdf>.
- KIVILCIM, Zeynep / MOLU, Benan / DEMİR GÜRSEL, Esra / KURT, Gülşah / DİNÇER, Hülya: **Üniversitelerde Disiplin Soruşturmaları: Öğrencilerin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- KOÇYİĞİT, Savaş: “Uluslararası Belgeler ve Türk Hukukunda Eğitim Hakkı”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- KÜÇÜKTAŞDEMİR, Özgür: “Aydınlanma ve Ceza Hukuku”, **TBBD**, C. 27, S. 113, s.s. 57-98.

- LEE, Jootaek: “The Human Right to Education: Definition, Research and Annotated Bibliography”, **Emory International Law Review**, C. 34, S. 3, 2020, s.s. 758-823.
- MCCOWAN, Tristan: “Is There A Universal Right To Higher Education?”, **British Journal of Educational Studies**, C. 60, S. 2, 2012, s.s. 111-128.
- MOLU, Benan: “Benan Molu Yazdı: Tutuklu ve Hükümlü Öğrencilerin KHK ile Engellenen Eğitim Hakkı”, (çevrimiçi) <https://www.sosyalhukuk.org/2017/05/benan-molu-yazdi-tutuklu-ve-hukumlu-ogrencilerin-khk-ile-engellenen-egitim-haklari/>.
- MURATOĞLU, Tahir: “Yargısal Faaliyetler Bağlamında Tesis Edilen Disiplin Yaptırımları ve Bu Yaptırımların Hukuka Uygunluğu”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 19, S. 30-31, 2014, s.s. 77-147.
- NAYLOR, Bronwyn: “Living Down The Past: Why A Criminal Record Should Not Be A Barrier To Successful Employment”, **Employment Law Bulletin**, November-December 2012, s.s. 115-119.
- NERGİZ, Bilal: “12 Eylül Döneminde Milli Güvenlik Konseyi’nin Yasama Faaliyetleri (12 Eylül 1980-18 Ekim 1982)”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- OKUYUCU ERGÜN, Güneş/BAŞ, Eylem: “Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Suçları, Cezaları ve Soruşturmalarına İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, **MARUHAD**, C. 27, S. 1, 2021, s.s. 26-47.
- ÖNDER, Ayhan: **Ceza Hukuku Genel Hukuklar**, İstanbul, 1992.
- ÖRÜCÜ, Esin: “Disiplin Cezaları 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu Sistemi”, **İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 32, S. 2-4, 1967.
- ÖZBEK, Veli Özer: **İnfaz Hukuku**, 14. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021.
- ÖZGENÇ, İzzet: **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 12. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2016.
- ÖZTÜRK, Bahri/ ERDEM, Mustafa Ruhan: **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**, 18. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019.
- PINAR, İbrahim/ ÇALIŞKAN Öner: **Açıklamalı İctihatlı Disiplin Suç ve Cezaları Disiplin Soruşturması**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2013
- SCHABAS, William A.: **The European Convention on Human Rights A Commentary**, UK, Oxford University Press, 2015.
- SCOTT-CLAYTON, Judith: “Thinking “beyond the box”: The use of criminal records in college admissions”, 2017, (çevrimiçi)

<https://www.brookings.edu/research/thinking-beyond-the-box-the-use-of-criminal-records-in-college-admissions/>.

- SELÇUK, Sami: “Cezanın Çektirilmesinin Değişmezleri”, **İnfaz Hukukunun Sorunları Sempozyumu**, Ankara, 2000.
- STEWART, Robert/ UGGEN, Christopher: “Criminal Records and College Admissions: A Modified Experimental Audit”, **Criminology**, C. 58, S. 1, 2019, s.s. 156-188.
- ŞENSOY, Pirali Çağrı: **Cezalandırmanın Amacını Açıklayan Teoriler 5237 Sayılı TCK’nın Temel İlkeleri İle Ceza Sorumluluğunun Esasına İlişkin Hükümlerinin Yaklaşımı**, Ankara, Yetkin Yayınevi, 2021.
- TANER, Tahir: **Ceza Hukuku Umumi Kısım**, 3. Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1953.
- TOPÇU, Namık Kemal: **Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016.
- TORTOP, Nuri: “Disiplin, Disiplin Suç ve Cezaları”, **TİD**, C.16, Eylül 1983.
- VANDALA, Ntombizanele Gloria: “The Transformative Effect Of Correctional Education: A Global Perspective”, **Cogent Social Sciences**, C. 5, S. 1, 2019.
- VORHAUS, John: “Prisoners’ Right To Education: A Philosophical Survey”, **London Review of Education**, C. 12, S. 2, 2014, s.s. 162-174.
- YAKIŞIR, Berivan: “Türkiye’de Tutuklu Ve Hükümlülerin Yeniden Sosyalleştirilmesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- YILDIRIM, Ramazan: **Açıklamalı ve Kaynakçalı İdare Hukuku Kavramları Sözlüğü**, Konya, Mimoza Yayınları, 2006.
- YUCE, Turhan Tufan: “Ceza Hukuku İlkelerinin Disiplin Ceza Hukukunda Geçerliği Sorunu ve Danıştay Kararlarının Bu Açıdan Tahlili”, **Danıştay Dergisi**, S. 88, 1994.
- YÜCEL, Mustafa Tören: “Ceza İnfaz Kurumlarında Tehlikeli Suçluların Tedavisi”, **İnfaz Hukukunun Sorunları**, Ankara, 2001.
- ZAFER, Hamide: **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 6. Baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, 2016.